

KADEM
YAYINLARI

**IV. ULUSLARARASI KADIN VE ADALET
ZİRVESİ**

26-28 KASIM 2020 / İSTANBUL

**DİJİTAL ÇAĞDA
İNSAN KALMAK**

Derleyen: Ruhan Umut

KADEM
YAYINLARI

KADEM

YAYINLARI

KADEM Yayınları adına
İmtiyaz Sahibi:
Dr. Saliha Okur G m r k  oğlu

 zg n Adı:
Dijital  ağda İnsan Kalmak

Derleyen:
Ruhan Umut

Yayına Hazırlayan:
Rabia Albayrak Değirmenci

Redaksiyon:
Emeti Saruhan

Son Okuma:
Saniye Sena Akpınar

Grafik Tasarım ve Uygulama:
Tavoos

Baskı:
Ayrıntı Basım Yay. ve Mat. Hiz. San. Tic. A.Ő.
Matbaa Sertifika No: 49599

ISBN: 978-605-72022-0-8

1. Baskı: Ekim 2022

İletişim Adresleri
Genel Merkez
Küçük Çamlıca Mah. Kısıklı Cad. No:112/A
 sk dar/İstanbul
Tel. +90 (216) 325 03 07 Fax: +90 (216) 325 03 09
www.kadem.org.tr
info@kadem.org.tr

İÇİNDEKİLER

13-14 **GİRİŞ**

PROTOKOL KONUŞMALARI

17-20 **RECEP TAYYİP ERDOĞAN**

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

21-24 **ZEHRA ZÜMRÜT SELÇUK**

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı, Türkiye

25-29 **DR. SALİHA OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU**

Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) Yönetim Kurulu Başkanı

31 **1. İNSAN VE DİJİTAL ÇAĞ**

31 **DİJİTAL ÇAĞDA İNSAN OLMAK NE ANLAMA GELİYOR?**

31 **DİJİTAL ÇAĞ VE DİNİ BİLGİNİN TEMSİLİ**

32 **2. TOPLUM, SANAT, EĞİTİM VE EBEVEYNLİK**

32 **KÜLTÜR VE SANAT**

32 **EĞİTİM VE EĞLENCE**

33 **3. BİLGİ, MANİPÜLASYON VE DİNDARLIK**

33 **DİJİTAL ÖDEME SİSTEMLERİ VE FİNTEK EKOSİSTEMİ**

33 **BİLGİ VE MANİPÜLASYON**

DİJİTAL ÇAĞDA İNSAN KALMAK

- 37-39 **İNSAN, İNSAN GÖLGESİNDE YETİŞİR**
PROF. DR. NABİ AVCI
TBMM, Eskişehir Milletvekili,
Milli Eğitim / Kültür ve Turizm Eski Bakanı
- 41-43 **İNSANIN DÖNÜŞÜMÜ**
DOÇ. DR. AHMET DAĞ
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı
- 45-47 **DİJİTAL DÜNYADA KARAR ALMA**
AKAN ABDULA
Future Bright Group, Kurucu Ortak
- 49-52 **DİJİTAL DÜNYANIN PSİKOLOJİSİ**
PROF. DR. ACAR BALTAŞ
Psikolog, Baltaş Grubu Genel Müdürü
- 53-56 **DİJİTAL ÇAĞ VE DİNİ BİLGİNİN TEMSİLİ**
PROF. GARY R. BUNT
Akademisyen, Galler Trinity Saint David Üniversitesi, Birleşik Krallık
- 57-60 **DİJİTAL DÜNYAYA UYUM SÜRECİNDE ÇOCUĞUN İHTİYAÇLARININ FARKINDA OLMAK**
PROF. DR. AYŞE BİLGE SELÇUK
Psikolog & Akademisyen, Koç Üniversitesi
- 63-65 **POPÜLER BİR EBEVEYNLİK KRİZİ OLARAK DİJİTAL KAYGI**
İSMİHAN YILMAZ
Medya Yöneticisi, TRT
- 65-68 **İNSAN BİLİNCİNİN SANAT VE TEKNOLOJİ İLE YORUMU**
REFİK ANADOL
Medya Sanatçısı, Yönetmen
- 69-72 **DİJİTAL ÇAĞDA KADINI GÜÇLENDİRMEK**
ASST. PROF. ALINA SORGNER
Akademisyen, John Cabot Üniversitesi, İtalya

- 73-75 **KADININ VE ANNENİN DEĞİŞEN ROLLERİ**
PROF. RANA DAJANI
Akademisyen, Haşimi Üniversitesi, Ürdün &
We Love Reading Kurucusu
- 77-80 **EARLY BIRD ENGLISH VE DİJİTAL ÇAĞDAKİ ÇOCUKLAR İÇİN
EĞLENCE-EĞİTİM ARAÇLARI**
JENNY MOLENDYK DİVLELİ
Early Bird English Kurucusu
- 81-83 **BİLİM EĞİTİMİ İLE YARATICILIĞI DESTEKLEMEK**
SÜMEYYE CEYLAN
Eğitim Tasarımcısı, Usturlab Kurucusu
- 85-88 **DİJİTAL BEŞERİ BİLİMLER VE BİLGİ KÜRATÖRLÜĞÜ**
DR. NAGİHAN HALİLOĞLU
Akademisyen, İstanbul Üniversitesi
- 91-94 **SANAT VE SANAT EĞİTİMİ DİJİTALDE KENDİNE
NASIL YER BULUR?**
ŞİRİN PANCAROĞLU
Arp Sanatçısı, Milli Eğitim Bakanlığı Müzik Eğitimi Yeniden
Yapılandırma Projesi Danışmanı
- 93-95 **ALİŞKANLIKLARIMIZ VE TUTUMLARIMIZ ÇEVİRİM İÇİ
EĞİTİMDEN NASIL ETKİLENECEK?**
PROF. MICHELE NOTARI
Akademisyen, Bern Öğretmen Eğitimi Üniversitesi, İsviçre
- 97-99 **OKUMA GÜCÜ ADLI KİTABA REFERANSLA: DİKKAT
DAĞINIKLIĞI ÇAĞINDA İNSANLARI OYALAYAN NEDİR?**
PROF. FRANK FUREDI
Yazar ve Akademisyen, Kent Üniversitesi, Birleşik Krallık
- 101-103 **DİJİTAL ÇAĞDA EBEVEYNLERİN DENGE HİKÂYELERİ**
PROF. DR. ÖZGE HACIFAZLIOĞLU
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Rektör Yardımcısı

- 105-110 **SİBER ÇAĞDA VAROLUŞUN SÜREKLİLİĞİ SORUNU**
PROF. DR. AYHAN BIÇAK
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
- 111-114 **BİLGİNİN DİJİTALLEŞTİĞİ BİR DÜNYADA HAKİKATE
ULAŞMAK İÇİN HANGİ YOLLARA BAŞVURULMALI?**
ASST. PROF. RAY WALSH
Akademisyen, Dublin Kent Üniversitesi, İrlanda
- 115-118 **DİJİTAL ÖDEME SİSTEMLERİ VE FİNTEK EKOSİSTEMİ**
MEHMET SAİT GÜL
Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Bilgi Teknolojileri ve Operasyon Genel
Müdür Yardımcısı
- 119-121 **FİNANSAL TEKNOLOJİ ŞİRKETLERİ VE DİJİTAL ÖDEME
SİSTEMLERİ**
BURHAN ELİAÇIK
Türkiye Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşları Yönetim Kurulu
Başkanı
- 123-126 **KADIN VE DİJİTAL DÜNYA**
GÜLSER USTAÖĞLU
T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadının Statüsü
Genel Müdürü
- 124-129 **TÜRKİYE'DE MEDYA VE DİNDARLIK**
PROF. DR. MEHMET AKGÜL
Akademisyen, Necmettin Erbakan Üniversitesi
- 131-134 **YABANCI DEVLETLER, MEDYA KURULUŞLARI VE TÜRKİYE
İLE İLGİLİ DEZENFORMASYON POLİTİKALARI**
İSMAİL ÇAĞLAR
Akademisyen, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
- 135-137 **DEVLETLERİN DİJİTAL DÜNYAYA YAKLAŞIMI**
DR. ALİ TAHA KOÇ
Cumhurbaşkanlığı Dijital Ofis Dönüşüm Başkanı

139-142 **MİSENFORMASYONDA SÖYLEM ANALİZİ: İSLAM KARŞITLIĞI**

ZELİHA ELİAÇIK

Araştırmacı, SETA, Brüksel

143-145 **DİJİTAL OKURYAZARLIK**

PROF. DR. NİLÜFER PEMBEÇİOĞLU

Akademisyen, İstanbul Üniversitesi

147-150 **TEKNO-DİJİTAL DÜNYADA GENÇLER İLE YÜZLEŞMEK**

PROF. DR. EROL GÖKA

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilimdalı

GİRİŞ

Dünya her yönüyle dijitalleşiyor. Teknolojinin günden güne değişmesiyle, sorular da farklılaşıyor. İnsanlar arasındaki iletişimin büyük bir parçası haline gelen mobil araçlar, akıllı makineler ve nesnelerin interneti olarak tanımladığımız tüm buluş ve yenilikler bir kimlik sorununu ortaya çıkarıyor. Bugün, internetin sanal dünyasında hayali kimlikler yaratan, çevrim içi ve çevrim dışı hayatların arasındaki sınırların bulanıklaştığı bir dönemden geçmekte olan insanın yeni kimlik tanımı ne olacak?

Bu çağda insan, gündemi kaçırma korkusu ve telefonsuz kalma endişesi arasında sıkışmışken, yalnızlık ve teknoloji bağımlılığı en yüksek seviyelere doğru ilerliyor. Öte yanda Kuzey Avrupa'nın başını çektiği nakitsiz toplum çalışmaları, Türkiye'de de kendini göstermeye başladı. Dijital medya ise bilginin demokratikleşmesini sağlarken, hem devletler ve vatandaşlar hem de toplumdaki farklı gruplar ve bireyler arasındaki diyalogları kolaylaştırıyor. Covid-19 salgını, dünya çapında

yeni bir eğitim sisteminin şekillenmesini sağladı; dijital öğrencilik çağı...

Sağlık görevlisi robot hemşireler, insansız restoranlar, uzaktan öğretim, temassız ödeme sistemleri ve benzeri tüm yeniliklerin hayatlarımızın tam merkezine yerleşmesi, insanoglu için ne anlama geliyor? Teknoloji akıl sağlığımızı nasıl etkileyecek? İnsan psikolojisi ve davranışları ne yönde değişecek? Bireyin çevresi ve etrafıyla ilişki durumu, aile yapısı doğrudan veya dolaylı olarak nasıl etkilenecek?

Hem KADEM hem de duyarlı insanlar olarak bugün kullandığımız teknolojilerin ve hemen yanı başımızdaki yeniliklerin, psikolojik ve sosyolojik etkilerine daha yakından bakmak amacıyla 3 ana soruyu masaya yatırdık: “Dijital dünyanın insanlığa hizmet etmesini nasıl sağlarız?”, “Dijital çağda toplumsal hayatın yeni pratikleri geleceği nasıl şekillendirecek?”, “Dijital çağda manevi değerlerimizi ve kültürel dokumuzu korumak için neler yapılmalıdır?”

Zirve boyunca yapılan konuşmaları, ortaya çıkan görüşleri ve sunulan çözüm önerilerini derlediğimiz kitabın, dijital dünyaya ilişkin sorunların tespiti ve çözüm önerileri açısından yol gösterici olacağına, ayrıca bundan sonraki akademik çalışmalara da kaynaklık edeceğine inanıyoruz. Disiplinlere göre tasnif edilmiş özet metinlerle okuma kolaylığı sunan bu kitabı, eğitimciler, ebeveynler ve gençler başta olmak üzere konuya ilgi duyan herkesin istifadesine sunuyoruz.

“Dijital Çağda İnsan Kalmak” konulu IV. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi’nin tüm oturumlarına kadinveadaletzirvesi.org web sitesinden ulaşabilirsiniz.

PROTOKOL KONUŞMALARI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

Dijitalleşme, inkârı mümkün olmayan ve herkesin hayatına giderek daha çok dokunan bir gerçektir. Günlük alışverişten ev eşyalarına, siyasetten iş dünyasına, eğitimden adalete kadar her alanda dijitalleşme kendini hissettiriyor. Gencinden yaşlısına, kadınından erkeğine her kesimden insanın telefonuyla, tabletiyle, bilgisayarıyla, internetiyle her an karşı karşıya bulunduğu dijital dünyanın dışında kalmak giderek daha da zorlaşıyor.

Tabii her yenilik gibi dijitalleşme de beraberinde yeni sorunları getiriyor. Kendimizden başlayarak çevremizdeki, şehrimizdeki, ülkemizdeki ve dünyadaki tüm ilişkileri kökten değiştiren, böylesine kritik bir olgunun bütün yönleriyle değerlendirilmesi hepimiz için ufuk açıcı olacaktır. Bize göre eşrefi mahlûkat olan insanı merkeze almayan, ona hizmet etme gayesi taşımayan hiçbir gelişmenin kıymetli ve kalıcı olması mümkün değildir. Maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarıyla insana hizmet için çalışmayan her mekanizma sonuçta zulüm üretir.

Bunun için ülkeyi yönetirken hep “insanı yaşat ki devlet yaşasın” prensibiyle hareket ettik. Bireyden aileye, aileden topluma, insanın söz konusu olduğu her yerde ve her konuda hiçbir ayırım gözetmeksizin bu anlayışı hâkim kılmanın mücadelesini

verdik. Özellikle kadınların karşı karşıya bulunduğu şiddet ve ayrımcılık gibi sorunların çözümü konusunda çok daha büyük hassasiyet gösterdik. Bu gayretlerimizde teknolojinin tüm imkânlarını da kullandık. Güçlü bir ailenin temelinde güçlü kadının yattığı, kadının gücünün de kendisine duyulan saygıdan ve haklarını kullanabilme imkânından kaynaklandığını unutmadan yolumuza devam edeceğiz.

Dünya yaklaşık bir asırdır süren küresel, siyasi ve ekonomik güç dengelerindeki sarsılmanın sancılarını yaşıyor. Koronavirüs salgını bu sarsıntıyı hızlandırmıştır. Bu süreçte dünyadaki üretim, dağıtım, ticaret, teknoloji ve insan gücü kaynaklarındaki tekelleşmenin nasıl vahim sonuçlara yol açabileceği acı bir şekilde görülmüştür. Gelişmiş ülkelerin salgınla mücadelede yaşadıkları zorluklar, siyasi ve ekonomik gücün tek başına yeterli olmadığını, mutlaka adil bir paylaşımın gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Güvenlikten eğitime, sağlıktan enerjiye, bireysel alışkanlıklardan ticari faaliyetlere kadar her alanda giderek yaygınlaşan dijitalleşmenin en büyük zaafı, veri kontrolünün tekelleşiyor olmasıdır. Az sayıda şirketin, tüm dünyanın dijital verilerini kontrol ettiği bu çarpık durum, gelecekte yaşanacak çok büyük sıkıntıların habercisidir. Artık dünyada savaşların bile dijital tabanlı hale dönüştüğü bir dönemde, böylesine bir güç temerküzünün yol açacağı sorunları tahmin etmek zor değildir.

İnsanın geleneksel hayat tarzında çeyrek asır gibi kısa bir sürede yaşanan bu radikal değişimin sonu, doğru bir altyapı ile desteklenmez ve adil bir anlayışla yönetilmezse, modern köleliğe varır. Etnik ve dini faşizmin acılarını asırlarca çeken, sömürgecilik ve doymak bilmeyen kazanç hırsının ağır bedellerini ödeyen insanlığı bu tehditten korumak hepimizin görevidir.

Bireyi bir isim veya numaradan ibaret gören dijitalleşmenin sonu faşizme çıkar. Dijital faşizme karşı hep birlikte

mücadele etmeli, hep birlikte çözüm yolları aramalıyız. Elbette bunu söylerken dijitalleşmeyi reddetmeyi kastetmiyorum. İnsan hayatını kolaylaştıracak her yeniliğin başımızın üzerinde yeri vardır. Önemli olan bu sürecin “yaratılanı severiz, Yaratan’dan ötürü” yaklaşımıyla yürütülmesidir. Bunun için teknolojiyi geliştirenin de üretenin de kullanıcı olan insana karşı sorumluluğunu sadece kazanç parantezi-ne hapsedmesinin önüne geçilmelidir.

İnsanı maddi ve manevi varlığıyla bütün olarak gören bir dijitalleşme, hepimiz için hayırlı neticeleri beraberinde getirecektir. Aksi takdirde dünya yeni çekişme, kavga ve hatta savaş tehditleriyle karşı karşıya kalacaktır. Sadece geçtiğimiz asırda yüzlerce milyon insanın hayatına mâl olan savaşların yol açtığı ağır yıkımları ve acıları unutmamalıyız. Küreselleşme dediğimiz olgu, adı üstünde dünyanın dolayısıyla insanlığın tamamının kucaklanmasını gerektiriyor. Dijitalleşme yoluyla yeni adaletsizliklerin, yeni haksızlıkların, yeni ötekileştirmelerin ortaya çıkmamasını temenni ediyoruz.

Türkiye, dijitalleşme konusunda oldukça iyi bir seviyeye gelmiştir. Ülkemizde bilgi ve teknoloji sektörünün hacmi 18 yılda 20 milyar dolardan 132 milyar dolara yükseldi. Sektörün ülkemizdeki yatırımları 100 milyar lirayı aştı. Mobil hizmetlerden faydalanan abone sayısı, nüfusumuzla aynı rakama ulaştı. Geniş bant internet abonesi sayısı 77 milyonu, sabit geniş bant abone sayısı 14 milyonu, fiber abone sayısı 3 buçuk milyonu, makineler arası iletişim abone sayısı 6 milyonu geride bıraktı. Bu sürecin devam ettirilebilmesi için altyapı yatırımlarının en etkin ve verimli şekilde yürütülmesi gerekiyor.

Hedefimiz ülkemizde haberleşme altyapısının kapsama alanına girmeyen tek karış yer bırakmamaktır. 2016 yılında 4.5G teknolojisine geçmiştik. Şimdi 5G sürecindeyiz. Endüstride hızlı bir dönüşümü beraberinde getirecek 5G, akıllı şehirler, akıllı ulaştırma sistemleri, akıllı hastaneler

gibi nice alanın temel altyapısını oluşturacaktır. Yerli 5G teknolojisi altyapısını kurmadan bu süreci yürütemeyiz. Bunun için tüm kurumlarımızdan ve firmalarımızdan hızlı, etkin ve kararlı bir şekilde hareket etmelerini bekliyorum. Bugün 5 bine yakın elektronik devlet hizmetinden yaklaşık 50 milyonun üzerinde vatandaşımız istifade edebiliyor.

Yerli ve milli yenilikçi teknolojilerin kamu başta olmak üzere ülkemizdeki tüm kurumları ve bireyleri kucaklayacak şekilde gelişmesi için tüm imkânlarımızı seferber ediyoruz. Geçmişte basit amaçlar ve üst düzey yetkinlikte kişiler tarafından yapılabilen siber saldırılar, artık devletler düzeyine çıkmıştır. Türkiye, son dönemde siber saldırılara en çok hedef olan ülkelerin başında geliyor. Mesela 2016 yılında 9 bini bulmayan ülkemize yönelik siber saldırı sayısı, artık 100 binlerle ifade ediliyor. Akıllı sistemlerle kullanılan saldırıları püskürtmenin yolu, daha akıllı sistemleri geliştirmek ve kullanmaktır. Sınırlarımızın güvenliği ne kadar önemliyse, elektronik sistemlerimizin ve buralarda saklanan verilerin güvenliği de o derece önemlidir.

Geçmişte bilimkurgu romanlarında veya fütürist denemelerde okuduğumuz, filmlerde seyrettiğimiz bir dünyanın içine giriyoruz. Zirvemizin konusunu oluşturan “dijital çağda insan kalmak” yaklaşımını, en az dijitalleşmenin kendisi kadar önemli görmezsek, yine bu romanların ve filmlerin bir kısmındaki felaket senaryolarının içine düşmemiz kaçınılmazdır.

KADEM’i böylesine önemli bir konuyu ülkemizin ve dünyamızın gündemine getirdiği için tebrik ediyorum. Panellerde dile getirilecek fikirlerin, yapılacak değerlendirmelerin her birini bu bakımdan kıymetli görüyorum. Kadınların haklarını savunmanın aynı zamanda tüm insanlığın haklarını savunmak anlamına geldiğini gösteren bu etkinliğe katkı veren herkese teşekkür ediyorum.

ZEHRA ZÜMRÜT SELÇUK

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı,
Türkiye

Bilişim ve iletişim sektörleri başta olmak üzere teknolojinin baş döndürücü bir hızla geliştiği bu dönemde artık dünya nüfusunun neredeyse %60'ı internete erişebiliyor. Dünya nüfusunun yine yarıdan fazlasının -yaklaşık 4 milyar kişi- sosyal medya kullanıcısı olduğunu görüyoruz. Bu da demek oluyor ki ortalama 1 milyondan fazla insan, son 12 ayda ilk kez sosyal medya kullanmaya başlamıştır. Akıllı telefon kullanıcısı oranı %67'lere gelmiş durumda. Ülkemizdeyse bu oranlar dünya ortalamasının da üstünde. Yani 62 milyon internet kullanıcısıyla nüfusumuzun %74'ünü kapsıyor. Yine nüfusumuzun %64'ü aktif sosyal medya kullanıcısı ve %92'si de akıllı telefon kullanıyor. Türkiye, dünya ortalamalarının üstünde bir oranla internetle diyalog içinde. Türkiye'deki kullanıcıların, günün ortalama 7 buçuk saatini internette geçirdiğine dair çalışmalar var. Dolayısıyla bugün "Yeni teknolojiler ne getirecek?" sorusundan önce, "Hayatımızı değiştirmekte olan teknolojileri nasıl daha verimli kullanabiliriz?", "Teknolojik ilerlemelerin bireyler ve toplum üstündeki derin

ve dönüştürücü etkileriyle nasıl baş edebiliriz?” soruları gündemimizi işgal ediyor.

Özellikle son 1 yıldır mücadele ettiğimiz salgınla birlikte, dijital sistemin bizleri ne şekilde etkilediğini daha net görüyoruz. Eğitimden sağlığa, ticaretten çalışma hayatına kadar bütün alanlarda dijitalleşmeyi yakinen tecrübe ettiğimiz bir dönemden geçiyoruz. Bunun sonucu olarak aile kurumu da bu köklü değişimden nasibini alıyor. Özellikle dijital yerliler olarak adlandırılan, teknolojik hayatın içerisine doğan yeni nesil ile dijital göçmenler olarak adlandırılan bir üst kuşak arasındaki yaklaşım ve olayları yorumlama farkı da gün geçtikçe büyümekte.

Son 18 yıldır Türkiye’de büyük değişimler yaşayıp, ilerlemeler kaydettik. 2002’de nüfusumuz 66 milyonken, bu rakam şu anda 83 milyona ulaşmış durumda. Kentleşme ve kentsel dönüşüm hız kazandı. Üniversite sayımız ve kız çocuklarının okullaşma oranı arttı. Bunların sonucunda da insani gelişme endeksinde, orta gelişme seviyesinden yüksek gelişmeye, sonrasında çok yüksek insani gelişme seviyesine ulaşmış olduk. Biz de Bakanlık olarak insanı insan yapan değerlerimizin korunması ve yaşatılması noktasında üstün gayret gösteriyoruz.

İstihdam ve iş gücü profili de teknolojik değişimden nasibini alıyor. Sanayi Devrimi ile beraber insan kas ve beden gücüne duyulan ihtiyaç azaldı. İnsanın zihin gücüyle gerçekleştirdiği işlere talep artarken, günümüzde yapay zekâ, otomasyon ve büyük veri gibi gelişmelerle meslekler de değişime uğradı.

Burada çok önemli bir göstergenin de altını çizmek istiyorum. OECD’nin son raporuna göre dijital dönemde 18 göstergenin 8’inde, kadınlar erkeklerden daha iyi performans göstermiştir. Kadınlar sağlık, iş arama gibi

alanlarda interneti erkeklere göre daha doğru ve etkin bir şekilde kullanıyorlar. Öte yandan kadınların siber zorbalık mağduru olma olasılığının da erkeklere göre daha fazla olduğunu görüyoruz. Biz bu dönüşüm maratonunda iş gücümüzü daha nitelikli hale nasıl getirebileceğimizin çalışmalarını yapıyoruz. Özellikle İŞKUR vasıtasıyla düzenlediğimiz eğitim programlarıyla, dönemin ihtiyaçlarına göre çalışmalarımızı yürütmekteyiz. Bilişim sektöründe, siber güvenlik alanında ve geleceğin meslekleri dediğimiz alanlarda işbaşı eğitim programları, mesleki eğitim kursları ve farkındalık eğitimlerine devam ediyoruz.

Diğer bir nokta da çocuklarımızı dijital çağın tehlikelerine karşı koruyabilmek. Bu anlamda hem ebeveynler hem çocuklarımız için medya okuryazarlığı eğitimleri veriyoruz. Aynı zamanda çocuklarımızı korumak için kurduğumuz bir sosyal medya çalışma grubu ile çocuklarımızın dijital ortamlar üzerinden karşılaşılabilecekleri riskleri tespit ediyor ve önleyici çalışmalar yürütüyoruz. Emniyet Genel Müdürlüğü ile şu ana kadar bini aşkın içeriğe müdahalede bulunduk. Yine çocuklarımızın bilişim teknolojilerini daha verimli kullanmalarına yönelik çalışmalar yürütüyoruz. Kitapları inceleyerek, Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu aracılığıyla, kitaplarımızın uygun olanlarını web sitemizde yayınlıyoruz. Bu konuda hem çocukların hem de ebeveynlerin farkındalığını artırmaya yönelik eğitimler vermeye devam ediyoruz. Çünkü bilgi, tecrübe ve kültür aktarımının hızla değiştiği bu dönemde, ebeveynlerimizi de değişime ve dönüşüme hazırlamamız gerekiyor. Aile yapısının daha sağlıklı ve sağlam olması için bir denge şart. Evlilik öncesi aile eğitim programlarımız ile bireylere sağlıklı aileler kurmaları noktasında eğitimler veriyoruz. Bugüne

kadar eğitimlerimize 1,2 milyon gencimiz ve 2 milyon vatandaşımız katıldı.

Milli ve manevi değerlerimizi kaybetmeden dijital dönüşümden istifade edeceğimize, teknolojiye rağmen değil teknolojiyle birlikte büyüyeceğimize, dijital dönüşümün ehil ellerde tüm dünyaya iyilik, adalet ve huzur getireceğine inanıyoruz.

DR. SALİHA OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU

Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)

Yönetim Kurulu Başkanı

Çok hızlı değişen, kendi içinde kontrol ve müdahaleye kapalı gibi görünen dijital mecrâ, toplumsal hareketlerin gelişimi, tüketim alışkanlıkları, dil ve sosyalleşme biçimi gibi toplumların iletişim ve davranış şekillerinde ciddi dönüşümleri de beraberinde getirdi. Başka bir ifadeyle dijital dünya kendi kültürünü üretti. Bu yeni kültürde bilgi ve alışkanlıklarımız, günlük hayatı idame noktasında dahi kimi zaman yetersiz kalıyor. Sosyal hayatı yeni bir biçimlendirmeye tabi tutan dijital dünya, bireysel düzeyde de yeni beceriler kazanmayı, bu becerileri doğru ve aktif kullanabilmeyi gerektiriyor. Sosyal becerilerimiz ekranla zaman geçirdiğimiz ölçüde çalışırken, önceki nezaket ölçütlerimiz kimi zaman “sosyal sakarlık” olarak karşılık bulabiliyor.

Dijital çağı, bugün kullandığımız makine ve cihazların, bilgisayar ve akıllı telefonların da içinde olduğu tüm gelişmiş teknolojilerle birlikte değerlendirip, bu yeniliklerin insanın hayat standardını yükselttiği ve günlük yaşamını önemli ölçüde kolaylaştırdığı gerçeğini de gözetmemiz gereki-

yor. Çünkü bu çağda teknolojik ilerlemeler, ekonomik ve toplumsal yapılar da dâhil her alanda yaşanan değişim ve dönüşümün yeni kaynağı. Teknolojinin internet buluşu sayesinde bilgiye ulaşma imkânı ve gücü de keşfedildi. Dijital ağlar ve on-line uygulamalarla, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak daha mümkün hale geldi ve dijital öğrencilikle eğitime yeni bir alan açıldı. Sanayi alanında kapasite ve hız artırımı, dijital girişimcilik ve dijital istihdam gibi yenilikler ekonomiye katkı sağlarken, ameliyat yapabilen akıllı robotlar, görüntüleme ve tanı koyma sistemleri gibi sağlıktaki teknolojik gelişmeler, insan yaşamını iyileştirmek ve kalitesini artırmak noktasında önemli bir yerde duruyor.

Hayatın önemli bir parçası haline gelen mobil araçlar, bu araçları yöneten tüm yenilikler ve buluşlar, şüphesiz yeni soruları da beraberinde getiriyor. Bugün, internetin sanal dünyasında hayali kimlikler yaratan, çevrim içi ve çevrim dışı yaşamlar arasındaki sınırların bulanıklaştığı bir dönemden geçmekte olan insanın, yeni kimlik tanımının ne olacağı sorusu bunlardan sadece biri. Dijital dünyanın gerektiğinde insanı görünmez yapabilme illüzyonu kişilere, her türlü insani ve ahlaki değerden, adap ve nezaketten muaf, yüzünü ve kimliğini görmeyen/bilmeyen muhatabına karşı sınırsız söylem hakkına sahip olduğu şeklinde çok tehlikeli bir rahatlık da sağlıyor. Bu rahatlığı besleyen ve gerçek dünyaya alternatif olarak sunulan sanal ortamda kişi, sahici olmayan bir söylem ve davranış biçimiyle tanınıyor. Sosyal medya ve çevrim içi ağlar, her türlü konunun pervasızca konuşulabildiği, her türlü nefret söylemlerinin beslendiği ve yayıldığı bir mecra olarak görülüyor.

Bugün, hakikatin değersizleşmesi durumunu tam olarak karşılayan “post-truth” kavramı, dijital dünyadaki yeni etik tartışmalarının odağında yer alıyor. Etki alanı dijital mecrada

çok geniş olan bu kavram, hakikati kasten çarpıtarak duygu, düşünce, bilgi ve söylemi, gerçeğinden kopartıyor. Kurgu vakalar ve tasarlanmış gerçeklerle insanları kolayca manipüle ederek her türlü kaos ortamını oluştururken, üretilmiş gerçeğin kabul görüp kitleler tarafından yayılmasını sağlıyor. Çünkü post-truth söylemler basit, çekici ve oyalayıcıdır, öfkeden beslenir ve kitlesel dalgalanmalar oluşturma gücüne sahiptir. İnsan aklıyla oynayarak nesnel bilgiyi, algı ve duyguyla değiştiren, kurgulanan yeni gerçeğe doğruluğu, dürüstlüğü ve samimiyeti feda eden, rasyonellik, sağduyu ve makullük gibi özellikleri etkisizleştiren bu büyük organizasyonun karşısında durmak, ancak bilincin ve eleştirel düşüncenin beslenmesiyle mümkün olabilir.

Firmalar ve kurumlar, bireylerin ürün, hizmet ve içerik tüketim süreçlerini sürekli izleyerek bu süreçleri kolayca yönlendirebiliyorlar. Kişilerin seçim ve kararlarına, satın alma davranışlarına ve zihinsel dünyalarına etki edebiliyorlar. Dijital medya, dünya nüfusunun yarısından fazlasının alışkanlıklarını, ilgi ve beğenilerini, konuşma ve yazı dilini, giyim ve hayat tarzını değiştirerek, paket bir stereotip servis ederek, ortak kültür oluşturma yolunda hızla yürürken, bir yandan da bu yolda gördüğü her şeyi, her sesi, her kelimeyi kayıt altına alıyor. Şifreler ve kodlarla sözde koruma altına aldığı gizli ve mahrem alanlar, tüm yazışmalar ve paylaşılanlar “büyük veri” (big data) tarafından kaydediliyor. Kişisel hesap rahatlığıyla paylaşılan fotoğraflar, silindiği öngörülen içerikler, özel olduğu düşünülen telefon hafızaları, şifreli olduğu güveniyle kullanılan sosyal medya hesapları aslında erişime, kullanıma ve tasarrufa açık.

Olumsuz sonuçlarını çok sert bir şekilde görmeye başladığımız dijital dünyanın etik ihlalleri görmezden gelinemez. Dijital dünyanın yarattığı, içinde edilgen konumdaki

kullanıcılar ve genç kuşağın da yer aldığı bu geniş ve kontrolsüz alanın, en temel insani ve ahlaki değerlerden yoksun olması kabul edilemez.

Yaşadığımız dönüşüm, problemlerini tespit edebilme noktasında dijital dünyayı iyi tanımak, o dünyanın içindeki yerimizi ve duruşumuzu da tayin etmek ve sağlamlaştırmak zorunda olduğumuz gerçeğini gösteriyor. Şahit olduğumuz bir diğer gerçek de nitelikli bir dijital medya okuryazarlığının bu çağda elzem olduğu. Çünkü dijital medya okuryazarlığı becerisini kazanmak, mahremiyet, etik kurallar, özgürlük sınırları, internet hukuku, bilgi üretimi ve içerik yönetimi, dijital medyanın dili ve ürettiği kavramlara da hâkim olmak demektir. Bugün kullandığımız teknolojilerin ve yanı başımızdaki yeniliklerin psikolojik ve sosyolojik etkilerine daha yakından bakmak, dijital çağda toplumsal hayatın yeni pratiklerinin geleceği nasıl şekillendireceğine, manevi ve kültürel değerlerimizi nasıl koruyacağımıza yönelik fikir ve yol haritasına sahip olmak demektir.

Devletin uygun ve etkili politikalar geliştirmesi başta olmak üzere, aile, okul ve öğrencileri kapsayan eğitim programları, dersler, yayınlar ve etkinliklerle dijital okuryazarlığın desteklenmesi, bilinçlendirici içeriklerin üretilmesi gibi çalışmaların yaygınlaşması gerekiyor. STK'lar, eğitimciler ve ebeveynler, uzak durmaya ya da yok saymaya değil, öğrenmeye, anlamaya ve tedbir almaya yönelik bir gayret ve çalışma içinde olmalı. Çünkü içinde bulunduğumuz bu iletişim/bilgi çağında tüm fertler dijital dünyanın ürettiği mesaj ve içeriklerin hedef kitlesi.

Dijital dünyanın neye karşılık geldiğini, etki alanını ve gücünü anlamak, o dünyanın imkânlarından ve nimetlerinden faydalanmak kadar önemli. Bugün teknolojik yenilikler hayatımızın hemen her alanını kolaylaştırırken,

dijital dünyada yaşanan gelişmeler, hayalimizin ötesinde imkânlar sunabiliyor. Kişinin sanal ortamda ziyaret edebileceği bir kütüphaneden istediği kitabı seçip okuyabilmesi, dünyanın herhangi bir ülkesindeki müzeyi ziyaret edebilmesi ya da bulunduğu her yerden eğitime ve iş hayatına dâhil olabilmesi, dijital dünyanın nimetlerinden sadece birkaçı... Sanayiden ticarete, eğitimden bilime kadar hemen her alanda insana hizmet edebilen dijital dünya, gerçeklerle bağın kopmadığı, sorumluluk bilincinin unutulmadığı ve teknolojiden kaynaklanan fırsatların insanileştiği ölçüde faydalı olacaktır.

İnsan dijital dünyanın nesnesi değildir. O dünyanın öznesi, kurucusu ve yöneticisidir. Kişiler yaradılıştan gelen, adalet ve hakikat arayışını terk etmezlerse bugün iletişim alanında yaşanan olumsuzluklar büyük ölçüde azalacaktır. Bunun için de sosyal medyada eleştirinin ayırıcı, kutuplaştırıcı yönünü değil, yapıcı yönünü ön plana çıkararak, konuşma ve tartışma adabını güçlendirmemiz gerekiyor. Dijital dünyayı insanileştirmek ancak bununla mümkün olabilir.

Doğru, ahlaklı ve adaletli olmak, görünür ya da görünmez, bilinir veya gizli olmakla değişmeyen, kişinin her şart ve durumda sahip olması ve koruması gereken asli özelliklerdir. Kişi, içinde var olduğu her yerde insan olabilmek ve insan kalabilmekle yükümlüdür. Ekran arkası, klavye gerisi, isimli isimsiz fark etmez, insan söylediği kadardır ve söylediğinden her daim sorumludur.

1. İNSAN VE DİJİTAL ÇAĞ

DİJİTAL ÇAĞDA İNSAN OLMAK NE ANLAMA GELİYOR?

İnsanoğlu tarih boyunca geliştirdiği birçok fikir ve icat sayesinde, yaşadığı dünyayı çarpıcı bir Şekilde değiştirdi. Tekerleği icat eden insan, uzayın derinliklerini keşfedecek makine ve teknolojilerin gelişimine imza attı. Her seferinde var olmanın ve hayatta kalmanın yeni yollarını buldu ve değişimi avantaja çevirmek için Őařırtıcı bir uyum ve kararlılık gösterdi. Dijital ağ, teknoloji ile olan yaşantımıza yeni bir yön verdi. Psikolojik ve sosyolojik etkileri ile insani yönlerimizi geliştirdiği kadar, insanın araçsallaştırılmasına ve dahi istismar edilmesine de kapı aralayan bu çağda, insan yaşamının baş aktörü olmaya nasıl devam eder? Yapay zekâ ve makinelerin üstün performans gösterdiği dijital çağda, insanlık duygumuzu nasıl güçlü bir Şekilde koruyabiliriz?

DİJİTAL ÇAĞ VE DİNİ BİLGİNİN TEMSİLİ

İçinde bulunduğumuz çağda yeni iletişim alanlarının artışıyla, dini bilginin yayılımı ve dinsel etkileşimde çevrim içi alanın gücü arttı. Dindar in-

sanlar geleneksel yollarla medrese, cami gibi kurumlardan edinilen İslami bilgilerin ve dini rehberliğin bir kısmına çevrim içi olarak erişebiliyor. Bazı Müslümanlar, dini konularda web siteleri ya da youtuber hocaları referans alıyor. Dini bilginin bu yeni temsilleri ne ifade ediyor? Dijital çağda yeni bir Müslüman modeli mi ortaya çıktı?

2. TOPLUM, SANAT, EĞİTİM VE EBEVEYNLİK

KÜLTÜR VE SANAT

Dünya dijitalleştikçe, düşünme, hayal etme, harekete geçme ve yaşama biçimlerimiz de kabuk değiştirdi. Bu bağlamda fikri ve ruhi dünyamızı ifade biçimlerimiz dönüşürken, sanat da bir ifade biçimi olarak bu dönüşümden payını aldı. Teknoloji ve sanatın birleştiği, yeni bir biçim ve biçem kazandığı bu alternatif sanat ortamında yeni bir dil doğdu. Dijitalin sınırsız imkânları, yaratıcılığı nasıl ve ne yönde teşvik ediyor? Sanatçılar, sanatseverler ve sanat yatırımları bu yeni imkânlara nasıl adapte oluyor? Sanatın dijital dünyada insan ile kurduğu bağın yeni formu nedir?

EĞİTİM VE EĞLENCE

Öğrenci olmak sadece teknik ve teorik bilgi ve beceriler kazanmak değildir. Öğrenciler, aktif öğrenme programlarına dâhil olmalı, hızlı bir öğrenim sürecine dâhil edilmeliler. Bu kapsamda eğitim kurumlarının yeni metotları, programlarına uyarladığını görmekteyiz. Diğer yandan on-line platformlar ve mobil uygulamaların da eğitimde

kullanılması öğrencilere, yararlı bilgiler alma ve öğrenme grupları ile eğitimi kolaylaştıran sistemlerle bağlantı kurma imkânı sağladı. Bilginin yeni ve alternatif öğrenim kanalları nereler? Sosyal medya gibi çevrim içi mecralarda belirli alan ve konularda uzman isimleri ve faydalı programları nasıl seçmeli?

3. BİLGİ, MANİPÜLASYON VE DINDARLIK

DİJİTAL ÖDEME SİSTEMLERİ VE FİNTEK EKOSİSTEMİ

Tüm dünyada artan internet kullanımı ve mobilite ile birlikte, teknolojik ürün ve çözüm talep eden tüketici davranışları, bankacılık ve finans hizmetlerinde yeni imkânların ortaya çıkmasını sağladı. Şirketler bu değişimin öncülüğünü yaparken fintek olgusu, bugün toplumun tüm kesimini kapsar hale geldi ve günlük hayatımızın bir parçası oldu. Dijital ödeme sistemleri yaygınlaşacak mı? Açık kaynak kodlu milli yazılımlar ve yapay zekâ tabanlı teknolojiler ile daha verimli hizmet sunmayı hedefleyen finans teknolojileri nereye gidiyor? Yeni nesil yazılımlar ile farklı ihtiyaçlara yönelik mobil uygulama ve hizmetler geliştiren girişimcilik örnekleri neler olacak?

BİLGİ VE MANİPÜLASYON

Günümüz toplumsal ilişkilerinde algı ile olgu arasındaki mesafe açılmakta, hakikatle tavır, kanaat ve algılar her zaman örtüşmemektedir. İnsanların ve toplumların fikir ve

davranışlarını etkilemeye yönelik algı çalışmaları, dijital dünyanın sağladığı araçlar ile yapılan yeni bir propaganda türünden fazlasıdır. Bu hem muhataplarına hem de uygulayıcılarına geniş bir manipülasyon alanı sunuyor. İnsanlığın maruz bırakıldığı bu hakikat ile kopuş mekanizması nasıl işliyor ve işletiliyor? Devletler bu manipülasyon sistemiyle nasıl mücadele ediyor? Dijital bilgi sömürüsüne maruz kalmamak için neler yapmalı?

DİJİTAL ÇAĞDA İNSAN KALMAK

İNSAN, İNSAN GÖLGESİNDE YETİŞİR

PROF. DR. NABİ AVCI

TBMM, Eskişehir Milletvekili, Milli Eğitim / Kültür ve

Turizm Eski Bakanı

“İnsan, insan gölgesinde yetişir. Dijital çağın kolaylaştırıcı teknolojilerinin hayatımızı yönlendirmesine ve insandan insana geçen bereketi engellemesine fırsat vermemeliyiz. Her toplum, kendi kültürel birikimlerine yaslanarak ve kültürel unsurlarını harekete geçirerek, dijital tehlikeler karşısında etkili olabilecek savunma mekanizmalarını geliştirebilir. İnsanın insanla olan ve başka hiçbir şeyle ikame edilemeyen hususi münasebeti, dijital dünyanın hızına ve kolaylığına feda edilemez.”

Dijital teknolojiler sayesinde hayatın farklı alanlarında pek çok işi daha kolay, daha hızlı ve etkin bir şekilde yapabiliyoruz. Ancak bu imkân, insanın insanla olan ve başka hiçbir şeyle ikame edemeyeceği, fevkalade güçlü münasebeti zedeleyemez. Hiçbir teknolojik dolayım, bu münasebeti gereksiz ve anakronik hale getiremez.

Bütün geleneksel kültürler, bugünün dijital tehditleri karşısında insanı savunan, insanı her türlü yabancılaşmaya karşı koruyan pek çok kadim ilkeyi ve değeri bünyesinde barındırır. Toplumlar kendi kültürel birikimlerine yaslanarak ve kültürel unsurlarını harekete geçirerek, dijital tehlikeler karşısında etkili olabilecek çözümleri ve savunma mekanizmalarını geliştirebilirler.

2019'da TBMM'de bilişim teknolojileri bağımlılıklarının sebeplerini araştırmak ve önlemek amacıyla meclis araştırması komisyonu kurduk. 6 ay boyunca üniversitelerden, Bakırköy Sinir ve Ruh Hastalıkları Hastanesi başta olmak üzere hastanelerden, Yeşilay gibi sivil toplum kuruluşlarından ilgili uzmanları dinledik. Araştırma sonunda bilgisayar, telefon, tablet gibi teknolojik cihazlarla temas kuran 3 yaş altı çocuklarda, başta beyin zarında incelmeye olmak üzere ciddi medikal sorunların ortaya çıktığını tespit ettik. Aynı araştırmanın sonunda gördük ki gençlerde dijital bağımlılık türleri daha ileri boyutta problemlere yol açıyor. Öğrenme güçlüğü, odaklanma sorunları, psikolojik hastalıklar ve sosyalleşme güçlüğü bunlardan birkaçı...

Yine medyaya da yansıyan bir takım zararlı içerikteki dijital oyunların çocuklar ve gençler tarafından ulaşılabilir, özendirici ve yaygın olması, bu oyunların adının verilerek ve dramatize edilerek haberleştirilmesi son derece tehlikelidir. Çünkü oynadığı bilgisayar oyunu sebebiyle zarar görmüş veya hayatını kaybetmiş bir genci anlatırken kullanılan yanlış dil, bir başka gencin potansiyel eğilimlerini harekete geçirebilme özelliği taşır.

Şüphesiz teknolojik bağımlılığa sebep olan bazı tetikleyiciler var. Bunlardan ilki ve en önemlisi ise yalnızlık... İnsanın insanla olan temasının azalması ve insanın insandan mahrum kalması, pek çok bağımlılık türü gibi dijital

bağımlılığı da tetikliyor. Yapılan bütün araştırmalar aile içi huzursuzlukların, ortada kalmışlıkların; merhamet, ilgi ve sevgi eksikliğinin çocuklarda ve gençlerde dijital bağımlılığı tetiklediğini ve pekiştirdiğini gösteriyor.

Sevgi ve merhamet temelli ilişkiler, aile içi yakınlık, sağlıklı akran ilişkileri ve geniş bir sosyalleşme, bireye dijital bağımlılıktan uzaklaşma imkânı sağlar. Dijital bağımlılık tehlikesini bertaraf etmek için öncelikle, gençlerin yalnızlıklarını önlemek üzerinde yoğunlaşmamız gerekiyor.

İNSANIN DÖNÜŞÜMÜ

DOÇ. DR. AHMET DAĞ

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi
Anabilim Dalı

“Dijital dünya insanı doğadan, Tanrı’dan, hakikatten ve gerçeklikten kopartarak, kendi ‘aşırı gerçeklik’ zeminine sürükleme gücüne sahiptir. Dijital dünyanın içindeki birey, önce insandan sonra cemiyetten uzaklaşır. Ben, hakikat ve ölüm gibi metafizik unsurlar, dijital dünyada tasfiyeye maruz kalır. Simülatif düzende asıl olan hakikat değil, illüzyondur.”

19. yüzyılda aydınlanmacı araçsal aklın uzantısı olan özne, sanayileşmenin yıkıcı mekanik aletlerini doğaya ve insanlığa karşı kullanmıştır. Sonrasında endüstriyel uygarlık, teknik ilerleme, otomasyon, insan üzerinde makine etkisinin artışı, teknolojik hâkimiyet gibi unsurların, insanı ve kültürel değerleri değiştirdiği “yeni dünya düzenleri” ortaya çıkmıştır. Metafiziği, manayı ve özgürlüğünü yitirmiş olan insan önce benliğini, sonrasında cemiyetini kaybederek teknolojiye mahkûm

varlık haline gelmiştir. Makine ve teknoloji, insanın refah ve özgürlüğünü değil onun esaretini, akıl tutulmasını ve niceliğin hâkimiyetini doğurmuştur. Tüm kodlarıyla ve modelleriyle dijital âlem, hem metafizik alanın hem de fizik âlemin yerine ikame olunmuştur. Metafiziğin esasları olan ben, hakikat ve ölüm gibi unsurlar, dijital dünyada tasfiyeye maruz kalmaktadır. Yapay gündemlerin, ortamların ve kişiliklerin üretildiği sanal âlem, insanı gerçeklikten “aşırı gerçekliğe” sürükleyerek, kendine yabancılaştırmıştır.

Asli duygularından, düşüncülerinden ve inançlarından uzaklaşan insan, tarihin hiçbir döneminde görülmemiş düzeyde, hem doğadan hem de Tanrı’dan kopuşu yaşadığı yeni bir barbarlık içindedir. Tanrı düşüncesinin buharlaştırıldığı, gerçekliğin teknik ve sanal olarak düşsel bir biçime dönüştürüldüğü simülatif düzende artık asıl olan illüzyondur. Bu yeni tekno-din evresi, hiçbir insanın istekleri ya da deneyimleri etrafında dönmeyen bir dünya; artık Tanrı’ya da insana da hürmet edilmeyen, yalnızca veriye tapılan evredir. Böylesi bir dünyada kendi akıyla ve eliyle oluşturduğu düzeneklerle yaşayan homo-djitus, teknolojik yazgıya dayalı yabancılaşma düzeninden memnundur.

Dijitalleşmiş dünyada adeta mite dönüşen ve kurbanı olan özneyi dönüştüren, kendisi de bir mite dönüşmüş aydınlanma, sanayileşme ve yüksek teknolojiyle muhatap olan insana, “özerkleştirme ve bireyleştirme” adına melekelerini kaybettirmiştir. Melekelerini yitirmiş insan, seküler arızı bir düzlemde ahlâk, iyilik ve hakikat üretmiştir. Fakat Nietzsche’ye göre kendini “daha yüksek seviyede gören, iyi yetişmemiş, hasta, bıkkın, tükenmiş” modern insan, simülasyon evreninde kendini merkeze koymayı amaç edinerek her şeyi araçsallaştırmıştır. Günü kurtarma, haz alma amacıyla olan ve sanalın içine gömülen insan, artık

her şeyin ekranda olup bittiği zannıyla ve onu ilgilendirmeyen çoğu enformasyonla birlikte yaşamaktadır.

Gerçeklikteki duyuş ve hissedişlerinden vazgeçerek dijital veya sanal âlemde varlık gösteren insan kendi aklından ümit keserek, ürettiği akıllı makineler (YZ uygulamaları) üzerinden çalışan, zevk sahibi ve düşünen üstün türler inşa etme amacındadır. İnsan duygularını, arzularını, umutlarını ve mahremini sanal âleme ve makineye terk etmiştir. İnsanın entelektüel, fiziksel ve psikolojik kabiliyetlerini artırmayı hedeflerken aynı zamanda “insan kalma” iddiasında bulunan, yalnızca insanı değil çevreyi de modifiye eden trans-hümanizm, daha iyi insanlar ve mekânlar inşa etmeye çalışır.

Simülasyon veya sanallığın, gerçeğin yerini aldığı bir düzende insanlığı her zaman ve her yerde ayartan ve büyüleyen dijitalleşme, insanın adeta kendi kurduğu kapana düştüğü ayartıcı bir dünyayı doğurmuştur. Bedenin insan olduğu (biyo-varlık) fakat ruhun bedene yabancılaştığı bir süreçte -Hegel’in de ifade ettiği- aklın, kendi eserini tanıyamaması, insanın gerçek özüne ve öz bilincine yabancılaşması gibi sorunlar doğurmuştur.

Gerçekliğini yitiren insan, öncesinde kendi doğasını maddileştirdiği, sonrasında ise gerçekliğini yitirdiği evreyi aşarak, dijitalleşme sürecine girmiştir. Dijitalleşme ile yaşanan imgeler ve göstergelere mahkum simülasyon çağından, NBIC (nano-teknoloji, biyoteknoloji, enformasyon teknolojisi ve bilişsel bilim) üzerinden yaşanacak trans-posthümanist bir çağa girmiş bulunmaktayız.

DİJİTAL DÜNYADA KARAR ALMA

AKAN ABDULA

Future Bright Group, Kurucu Ortak

“İnsanların karar verdiğini düşündüğü ama aslında algoritmalar tarafından karar verdirilen dijital ortama ‘yankı odası’ denir. Yankı odaları, mesajların korunduğu ve iletilirken büyütüldüğü yalıtılmış ortamlardır. Sosyal medya hesapları kişilerin yankı odalarıdır. Burada bireyin hiçbir fikri çürütülmez ve kişi kendisini normallik standardı kabul eder. Veri çağı öngörülebilirlik çağıdır. Dijital dünyadaki insan hakkı ihlallerinin karşısında durmak, ‘öngörülmek istemeyenlerin’ başkaldırısı ile mümkündür.”

Veri çağı öngörülebilirlik çağıdır. Bu yeni sistemin istikrarlı çalışması için sistemi oluşturan değişkenlerden biri olan insanın da öngörülebilir hale gelmesi gereklidir. Bu yazılımlar insanları nasıl öngörülebilir hale getiriyor? Önce bıraktığımız dijital izleri takip ederek, yeterli bilgi seviyesine ulaştıktan sonra da tüketiciyi yönlendirerek... Algoritmalar, bireyin demografik özellik-

lerden (yaş, cinsiyet vb.) psikolojik (algı, tutum, davranış) ve sosyal faktörlere (hayat tarzı, kültür, aile ilişkileri, arkadaşlar, iş çevresi) kadar geniş bir spektrumda bilgi topluyor. Peki, ne zaman tam olarak öngörülebilir hale geliriz?

Söz konusu yazılımlar bu seviyeye ulaşırken bireylerin kusurundan yararlanırlar. Örneğin, insanın kendisi gibi düşünenlerle bir araya geldiğinde mutlu olması, kusurlu bir düşünme şeklidir. İnsan, kendine benzerlerle bir aradayken mutlu olur ve daha çok tüketir. İşte algoritmalar, önce izleri üzerinden bireyi tanır sonra da ona sadece hoşlanacağı içerikleri göstermeye başlar. Artık birey özgür değildir. Neyi ve kimi görmesi gerektiğine karar verilmiştir. Yani sosyal medyada hayatına giren, içeriğe karar veren bir sosyal medya gardiyanı devrededir. Bu gardiyan, zaman geçtikçe içerikler üzerinde daha büyük oranda kontrol kurar ve bireyin yaşam alanını daraltır. Artık birey, sadece kendi sesine benzer sesleri duyduğu bir odada sıkışıp kalmıştır. Burada sadece onun hoşlanacağı düşünülen içerikler vardır. Bu odaya “yankı odası” ismi verilir.

Bu kavramı ilk olarak geleneksel medya alanında çalışan akademisyenlerden Prof. Kathleen Hall Jamieson ve Joseph N. Cappella kullanmıştır. Jamieson ve Cappella’ya göre yankı odası, (echo chamber) “Mesajların kendi içinde iletilirken büyütüldüğü ve mesajların çürütülmeden korunduğu yalıtılmış bir ortam”ı tanımlamaktadır. İşte bireylerin sosyal medya odaları da aynı şekilde yalıtılmıştır. Bireyin hiçbir fikrinin çürütülmediği, kendisinin bir normallik standardı olduğu küçük bir dünya... Bu denli yalıtılmış bir odada birey, gerçeklerden kopuk bir rüya âleminde yaşamaya hazırdır. Bu rüya, gerçek olandan daha çok tıklattır. Tıklandıkça iz bırakır ve bırakılan her iz, daha fazla tüke-

tim anlamına gelir. Konunun ticari tarafının nihai amacı da budur. Daha çok tüketim, daha çok tüketici...

İnsanlar ve algoritmaların her zamankinden daha yakın bir ilişkide yaşamaya mahkûm olduğu bir dünyadayız. Tarafların mutlu bir evlilik yapması için veri biliminin taşıdığı etik ve yasal sonuçları ele almak, devletlerin sorumluluğundadır. Ancak bu sorun, sansür ve yasaklarla çözüme ulaşamaz. Çünkü söz konusu dijital platformlar sadece bireylerin sosyalleşme alanları değil, ekonomik genişliğin de bir parçası konumundadır. Ülkemizin genç girişimci ekosisteminin çok büyük kısmı, dijital dünyanın içinde yaşıyor. Bu sebeple yasaklar, ülkenin girişimcisini de sakatlayıp tüm ekosistemi yıkabilir.

Diğer yandan, yalıtılmış bir odaya mahkûm olmak, insan hakkı ihlalidir. Öncelikle doğru çözüme ulaşmak için, konuya insan hakları kapsamında ve düzenleyici ilkeler bağlamında yaklaşmak gerekmektedir. Bir insan hakları ihlaline, başka bir hak ihlali ile çözüm getirilemez. Dijitale savaş açmak yerine bu dünyanın nasıl çalıştığını anlamak ve farkındalık kazanmak durumundayız. Bunun için öncelikle bireylerin “biliyoruz ama umursamıyoruz” dinamiğini değiştirecek adımlara ihtiyaç vardır. Dijital dünyanın insan hakkı ihlalleri ve zararlarının karşısında durmak, “öngörülmemek istemeyenlerin” başkaldırısı ile mümkündür.

DİJİTAL DÜNYANIN PSİKOLOJİSİ

PROF. DR. ACAR BALTAŞ

Psikolog, Baltaş Grubu Genel Müdürü

“Dijital çağda kararlarımızı özgür irademizle değil sezgilerimiz, reflekslerimiz ve beynimizin arkaik düzeydeki dürtüsel yönlendirmeleriyle veriyoruz. Makineler, bu refleks ve dürtüleri fark ediyor ve kurdukları örüntülerle neyi seçeceğimizi belirliyor. İnsanların duygusal tepkilerinin sensörler aracılığıyla çözülmesi ve her yerde izlenmelerinin mümkün olması, dijital diktatörlüklerin yaygınlaşmasını da mümkün kılmaktadır. Dünya böylesine hızlı ve insana yabancı bir biçimde değişirken önceliğimiz, anlam dünyasının olağanüstü değerli olduğunu fark etmemiz olmalıdır. İnsan anlamı ancak din, bilim, sanat ve felsefede bulabilir.”

İnsanın deneyimlerini paylaşmak için geliştirdiği araçlar, onu kendi deneyimlerine yabancılaştırıyor. Çocuğunun mezuniyet törenini izleme heyecanı yerini, vizörden kaydetme kaygısına bırakıyor. Facebook ve benzeri sosyal medya platform-

larında kurduğu sanal topluluklar, bireye bütün dünya ile etkileşimde bulunduğu ve çok sayıda arkadaşa sahip olduğu yönünde sahte bir popülerlik veriyor. Ancak bu popülerlik, mesela hastalandığında ona çorba getirecek gerçek dost bulmaya yaramıyor. Bunun sonunda birey, gerçek bedenlerle temasa yabancılaşıyor. Bu gelişmeler toplumsal yakınlaşma sağlayacağına, ayrışmanın güçlenmesine hizmet ediyor ve herkes kendi yankı odasında yaşamaya başlıyor. İnsanları FOMO (fear of missing out) denilen sosyal medyadaki haberleri kaçırma korkusu esir alıyor. Bu durumdan sosyal medya üzerinden para kazanan şirketler hariç hiç kimse memnun görünmüyor.

İnsanlar zihinsel ve bedensel olmak üzere iki tür beceriye sahiptir. Geçmişte icat edilen araçlar ve makinelerle bedensel beceriler daha etkin kılındı. Çünkü her teknoloji insanın bir organının uzantısıydı. Gözlük gözün, tekerlek ayağın, bilgisayar ise beynin uzantısıdır. İnsan beyninin öğrenme, analiz, iletişim ve duyguları anlama gibi becerileri vardır. Bilgisayarların yapay zekâya (YZ) dönüşmesi 250 bin yıllık homo sapiens yolculuğunun özel bir dönemecidir. İnsanların özgür iradeye dayandığına inandıkları kararları, gerçekte milyarlarca nöron arasında, salise içinde gerçekleşen etkileşim sonucu meydana gelir. Duygular ve istekler, biyokimyasal algoritmalarıdır. Sezgilerimizle verdiğimiz karar, biriktirdiğimiz çok sayıda deneyim sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Bir başka deyişle sezgi, örüntü (pattern) tanıma becerisidir. Bu durumda doğru sensörlerle donatılmış makinenin, öğrenme (machine learning) özelliğine sahip bir yapay zekânın, bu örüntüleri yansız ve büyük bir isabetle çözmesi çok doğaldır.

Zekâ ve bilinç birbiriyle yakın etkileşim halindedir. Zekâ, sorun çözme becerisidir. Bilinç ise kızgınlığı, coşku-

yu, acı ve aşkı hissetme yetisidir. Bu nedenle yapay zekânın, insan bilincinin yerine geçmesi şimdilik mümkün görünmüyor. Ancak yapay zekâ, duyguları tanıma yetisi sayesinde, insanların özgür iradeleriyle olduğuna inandıkları seçimlerini, onların yerine yapabilmektedir. Yapay zekâ, insana sadece kendisinin seçtiğini düşündüğü arabayı, giysiyi, deterjanı değil siyasetçiyi de pazarlamaktadır.

Bugün sahip olduğumuz verilerle, otuz yıl sonra dünyanın neye benzeyeceğini olasılıklar üzerinden söylemek mümkündür. Öncelikle yakın gelecekte başlayalım. On yıl içinde çok büyük bir işsizler ordusu olacaktır. Çünkü yapay zekânın işlevsiz kılacağı çalışanların çok büyük bölümünün, üst düzey yeni beceriler gerektiren işleri yapmaları düşünülemez. Bu nedenle teknolojinin ortadan kaldıracağı işlerin yerine yeni iş imkânları sağlayacağı efsanesi de geniş kitleler için söz konusu değildir. İşlevsiz kalan insanlar için vatandaşlık maaşı benzeri uygulamaların gerçekçi olduğu düşünülse de işsiz ve işlevsiz olan insanların mutlu olmaları zordur. Bu insanların geliştirecekleri akıl ve ruh sağlığı sorunlarının nasıl çözüleceği de başka bir problem olarak düşünülmelidir. Ayrıca sadece gelişmiş ülkelerin zorlanarak altından kalkabileceği böyle bir yükün, dünyanın bütünü için geçerli olabileceği, ütopyadan öte bir olasılıktır.

Toplum hayatındaki değişiklikler konusunda en kolay öngörü, eğitim ve tıp alanındaki hizmetlerin kalitesinin çok yükselmesi ve bu hizmetlerin geniş kitlelere ücretsiz veya düşük ücretle ulaştırılmasıdır. İnsanların duygusal tepkilerinin sensörler aracılığı ile çözülmesi ve her yerde izlenmelerinin mümkün olması, dijital diktatörlüklerin yaygınlaşmasını mümkün kılacaktır. İnsanlar refah istiyorlarsa demokrasiden, güvenlik istiyorlarsa özgürlüklerinden vazgeçmek zorunda kalacaklardır. Dünya böylesine hızlı

ve insana yabancı bir biçimde değişirken önceliğimiz, anlam dünyasının değerini fark etmemiz olmalıdır. Ve insan, anlamı ancak din, bilim, sanat ve felsefede bulabilir.

DİJİTAL ÇAĞ VE DİNİ BİLGİNİN TEMSİLİ

PROF. GARY R. BUNT

Akademisyen, Galler Trinity Saint David Üniversitesi,
Birleşik Krallık

*“Teknoloji dünyasında insanlar dini konuları inter-
netten araştırıyor ve sorularına dijital mecralarda ce-
vap arıyorlar. Dijital yerliler, dini bilginin gündelik
kavramlarını etkileyerek, çevrim içi otoritenin ‘ana-
log’ eşdeğerlerinden daha fazla yönüne yanıt verebi-
liyor. Dini gruplar ve akımlar, sanal dünyanın kont-
rolsüzlüğü içinde dindar bireyleri manipüle edebilme
gücüne sahiptir.”*

Siber İslami ortam terimi, 1990’ların sonlarına doğru ortaya çıktı. O yıllarda internet ve din arasındaki ilişkiyi nasıl okuyacağımıza dair tartışmalar yeni başlamıştı. Dini otoritenin, internet ortamında kendisini nasıl ve hangi farklı şekillerde ortaya koyduğunu anlamak amacıyla, dijital din-darlık, dijital dünyada Müslümanlık, siber İslami ortamlar gibi kavramlar üzerine çalışmalar yapma-

ya başladım. Bu çalışmaya başladığımda çok fazla web sitesi yoktu. Şimdi ise milyonlarca sayfa bilgi ile karşı karşıyayız. Siber İslami ortam açısından baktığımızda bu siteler politika, aktivizm, İslami söylem, liderlik ve dini otorite, dini kaynaklar gibi farklı konseptleri ve alanları içeriyor. Tik Tok, Whatsapp, Twitter, özellikle de Instagram ve Telegram uygulamaları, insanların İslam hakkında konuştuğu, kendi görüşlerini ve yorumlarını paylaştığı etkin platformlar olarak kabul ediliyor.

Bugün geleneksel sınırların ötesine geçen, dini otoriteyi aşan yeni sanal ortamlar ve yeni otorite formlarına sahibiz. Dijital okuryazar din bilgileri ve yetkililerin, dijital platformlardaki etkisi önem kazanmış durumda. Google algoritmaları, fetvalar ve dini görüşlerin aşırı bilgi yüklemesinde aracılık ediyor. Bu denklem içinde internet ünlülerinin de (influencer) önemli bir rolü var. İslam özelinde baktığımızda, yalnızca günümüzdeki popüler isimlerin değil, geçmiştekilerin de -kayıtlar ve yazılar yoluyla- dini yorumlamaları etkilediğini görüyoruz.

On-line kişiliklere bağlı olarak günümüzde basit paradigmanın ötesine geçildi. Bu noktada “anonimlik” anahtar kavram olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü anonim olmak, dini fikir ve yorumları daha fazla paylaşabilmek anlamına geliyor. Ülke, dil, din, mezhep, siyasi görüş gibi farklılıkların silindiği sanal dünyada, anonim kişi ve gruplar çok daha fazla söz sahibi olabiliyor. Bununla birlikte dini gruplar ve akımlar, sanal dünyanın kontrolsüzlüğü içinde dindar bireyleri manipüle edebilme gücüne sahip.

Teknolojik aletlerdeki değişimler ve dönüşümler de insanların dijital dindarlığa nasıl yaklaşacağını önemli ölçüde belirliyor. Masaüstü bilgisayardan cep telefonlarına geçişte yaşanan zaman ve mekândan özgürleşme durumu, kişilerin

internet bilgisini kullanım biçimini de etkiledi. İçeriklerde ise, zamanla azaltılmış dijital bölünmeyle birlikte çok önemli değişiklikler yaşandı. Bilginin, insanlara iletimi ve düşük çözünürlüklü grafiklerden, video kliplere ve multi-medya dönüşmesi, sosyal medyanın ortaya çıkışını hızlandırdı.

İslami bağlam içerisinde geçtiğimiz on yıla baktığımızda, verileri dış gruplara gönderen “Muslim Pro” uygulamasını, Kur’an, hac, fetva, dua, ibadet ve tefsir uygulamalarını görüyoruz. Özellikle Kur’an yorumlarına dair oldukça fazla Tik Tok içeriği mevcut. Bu videolar kısa süre içerisinde, çok fazla insana ulaşabiliyor ve kişiler, İslam hakkındaki görüşlerini Tik Tok üzerinden yayabiliyorlar. Son derece dinamik olan bu alanı, değişimleri ve güncellemeleri ile sürekli takip etmek gerekiyor.

Dijital dönemde dinin, otoriteler tarafından yayılma süreci de oldukça hızlı ilerledi. Bunlardan İslam Online, -şu an kullanıma açık değil- 2000’lerde etkin bir fetva sitesiydi. Burada her türlü dini soru, profesyonel rehberler tarafından cevaplanıyordu. Yine yorum ve görüş piyasası oldukça önemli hale geldi. Örneğin, Hindistan’dan Deaband’e çok yüksek miktarda yatırım yapıldı. Bu sitede yaşam tarzlarından dindarlığa kadar her konu için belirli bir kaynak ayrılmıştı. Üstelik dini açıdan eğitilmiş ve gelen soruları cevaplayabilecek yeterlilikteki kişilere iş imkânı sağlanıyordu. Türkiye’de de dini görüş ve tavsiye sağlayan -resmî paneller gibi- çok fazla ulaşılabilir kaynak var. Bu gibi dijital kaynaklarda, dini sorulara hızlı cevap verebilmek öncelikli amaç haline gelmiş durumda. Yapay zekâ kullanarak dini çözümler üreten “sanal fetva” servisi 2019 yılında hizmete açıldı. Tasarlanma amacı ise âlimlerin yükünü azaltmaktı. Yine Haramain adlı uygulama, pandemi döneminde yeni

normalin, dini hayatta yol açtığı değişiklikleri kapsayan içerikler üretti. Böylece Mekke'yi uzaktan ziyaret etmek, on-line Cuma namazı kılmak, on-line vaazlar dinlemek gibi yeni dini tecrübeler yaşandı.

Özellikle son on yıl içerisinde, İslami bilgi ve tecrübe edinmede internet teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştı. Dini otoriteler, kişiler ve organizasyonlar, dijital uygulamaları en iyi şekilde nasıl kullanılabileceğimiz üzerinde çalışıyorlar. Özellikle aşırı bilgi yüklemesi durumunda hangi kaynakların kullanılabileceği konusu önem arz ediyor. Dijital teknolojilerle dini bilgi üretme ve kullanma konusunda global trendleri takip etmek yerine, bireysel ve bilimsel çalışmalara ağırlık verilmelidir.

DİJİTAL DÜNYAYA UYUM SÜRECİNDE ÇOCUĞUN İHTİYAÇLARININ FARKINDA OLMAK

PROF. DR. AYŞE BİLGE SELÇUK

Psikolog & Akademisyen, Koç Üniversitesi

“Amerika’da, 11 bin çocuğun takip edildiği boylamsal bir araştırmada akıllı telefon, tablet ve video oyunları ile 7 saatten fazla vakit geçiren çocukların MR taramalarında, beyinlerinde gerileme ve yeterli büyümemeye gözlenmiştir. Bu çocukların dil becerisinde gerileme, davranış sorunları ve duygusal güçlüklerinde ise artış olduğu ortaya çıkmıştır. 2 saatten fazla ekran vakti raporlanan çocuklar, düşünme ve dil testlerinde düşük puan alıyorlar. Çocuklarda teknoloji kullanım süresi uzadıkça buna bağlı olarak anksiyete, karşı gelme ve depresyon artıyor. Ebeveynlerin ekrana sınır koyma davranışı göstermeleri, bu konuda kararlı ve örnek olmaları zorunludur.”

İnsanın fiziksel gelişiminde, genlerin ve çevrenin önemli rolü olduğuna dair bilimsel verilere sahibiz. Peki, insandaki sağlıklı ve sağlıklı psikolojik

özellikler nasıl geliyor? Biyolojinin ve çevrenin rolü ne kadar? Çocuklarda gördüğümüz davranışsal ve psikolojik özelliklerin ne kadarı çevre, ne kadarı genetikle bağlantılıdır?

Tek yumurta ikizleri üzerinde yapılan bir araştırma, çevresel faktörlerin insan gelişimi üzerinde ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Tek yumurta ikizleri genetik olarak aynıdır. İngiltere’de 5 yaşındaki 565 tek yumurta ikizi çocuk ile yapılan çalışmada, annenin daha cezalandırıcı, negatif, ilgisiz ve sert davrandığı ikizlerde, daha fazla davranış problemleri görülmüştür. Genetik yapıları birebir aynı olsa da ebeveyn davranışları ve çevresel faktörler değiştiğinde, tek yumurta ikizlerinin psikolojik durumları da değişiyor. Yani çocukların davranışlarını ebeveynler belirliyor.

Çocuğun maruz kaldığı her şey çevredir. Aile, sosyal çevre, anne, baba, okul gibi unsurlar çocuğun davranış ve ahlaki gelişimini doğrudan etkiler. Pandemi dönemi de bir çevre katmanıdır. Dijital dünya, çocukların psikolojik özelliklerinin gelişimini etkileme potansiyeline sahip önemli bir çevre katmanıdır. Çocuğun bilişsel becerilerinin, ahlaki değerlerinin, sosyal davranışlarının çevre ile şekillendiğini görüyoruz. Nereyle bağlantı halindeyse çocuğun çevresi orasıdır. Bugün çocuğun çevresi sadece akran, kardeş, akraba, anne, babadan ibaret değildir. Kulaklığını takmış, dünyanın herhangi bir yeriyle bağlantı halinde olan, dijital dünyanın bir odasında zaman geçiren çocuk, evde annesinin yanında olsa dahi artık onun etkileşim kanalı ev ve aile değildir.

Çocukların maruz kaldığı içerikler, etkileşim içinde buldukları ortamlar ve buralarda geçirdikleri süre çok önemlidir. 0-3 yaş çocukların dijitale maruz kaldığı süre, haftalık ortalama 8 saat olarak belirtiliyor ve bu rakam gi-

derek artıyor. İngiltere’de yapılan bir araştırmada 3-4 yaş çocukların haftalık ekran süresinin 8 saat olduğu görülüyor. 5-7 yaş çocuklar 9 saat, 8-11 yaş 13 saat, 12-15 yaş 21 saat çevrim içi zaman geçiriyorlar. Okul yaşında hafta sonunda ekrana maruz kalma süresi, hafta içinden daha fazla. Çocuk ve ergenlerde sosyal medyada bulunma ile video oyunları süresi, yaşla birlikte artıyor.

Amerika’da 9-10 yaş, 11 bin çocuğun takip edildiği boylamsal bir araştırmada, 7 saatten fazla akıllı telefon, tablet ve video oyunu ile vakit geçiren çocukların beyinlerinde bir takım farklılıklar görülmüştür. MR taramalarında beyinlerinde gerileme ve yeterli büyüyememe gözlenen bu çocukların, dil becerisi sorunları ile davranış ve duygusal güçlüklerinde artış var. 2 saatten fazla ekran vakti raporlanan çocuklar, düşünme ve dil testlerinde daha düşük puan alıyorlar. Çocuklarda teknoloji kullanım süresi uzadıkça buna bağlı olarak anksiyete, karşı gelme ve depresyon da artıyor.

Ebeveynlerin de ekran kullanımı oldukça yüksek. Ebeveynler günde 10 saat dijital ortamlarda vakit geçiriyorlar. Bu da çocukların kendilerini değersiz ve yalnız hissetmelerine yol açıyor. Son 10 yılda çocukların yalnızlık hissetme şikâyetlerinde düzenli bir artış var. Kontrolsüz ekran kullanımına bağlı olarak çocuklarda uyku problemleri, kilo alma ve konuşma zorluğu görülüyor. Yine video oyunlarına bağlı olarak çocuklarda kaygı düzeyi ve öfke tepkisinin yükseldiğini görüyoruz. Video oyunlarında daha çok zaman geçiren çocukların insanlara, insani özellikler atfetme eğilimleri azalıyor. Bu çocuklar başkalarının duygularını anlamada, empati kurmada ve ahlaki gelişimi içine alan davranışları göstermede güçlük çekiyorlar.

Çocuğun temel ihtiyacı, anne baba sevgisi ve ilgisidir.

Sevgi kendisini ilgiyle, ilgi de kendisini çocuğa dikkat ve zaman verilmesiyle belli eder. Çocuğun fiziksel ve duygusal açıdan ebeveyn ile etkileşim halinde olması gerekir. Çocuğa saygı göstermek, ona alan tanımak ve özerklik vermek, onun için önemli olanları fark etmek, çocuğun içinde mutlu olduğu dijital ortamları tanımak ve kontrol etmek ebeveynin görevidir. Bunun için de ebeveynlerin öncelikle dijital okuryazarlık yetkinliğini kazanması gerekir.

Sağlıklı psikolojik gelişim, kişinin hem çocuklukta hem de yetişkinlikte sosyal hayatta var olabilmesini, kendi ayakları üzerinde durabilmesini, özerk bir birey olarak yaşayabilmesini mümkün kılacak özelliklerin sağlıklı gelişimini ifade eder. Çocuğun yetişmesinden sorumlu olan anne baba ve eğitimcilerin, dünyadaki değişimi, değişen dünyada hangi özelliklerin daha işlevsel olduğunu ve dijital dünyanın gerekliliklerini bilmesi, dijital devrimin bizi nereye götüreceğini öngörebilmesi gerekiyor.

POPÜLER BİR EBEVEYNLİK KRİZİ OLARAK DİJİTAL KAYGI

İSMİHAN YILMAZ

Medya Yöneticisi, TRT

“Dijital kaygı bir sendromdur ve aşırılığa işaret eder. Aşırı kaygı paralize edici, makul kaygı ise üretici ve yapıcıdır. Ebeveynin dijital kaygısı, çocukları olumsuz etkiliyor ve yeni teknoloji ile oluşan imkânları kaçırmamıza sebep oluyor. Dijital kaygıyı yenmek, ancak dijital okuryazarlık denilen yetkinlikle mümkün olabilir. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin dijital okuryazarlık kazanması noktasında Devletin ve STK’ların etkili ve hızlı çözümler üretmesi gerekmektedir.”

Kaygı, internet kullanımının yaygınlaşması ve çocukların internete erişiminin artmasıyla hayatımıza giren ve çoğu zaman bağımlılıkla birlikte anılan bir kavramdır. Peki, bu kaygı yüzünden acaba bardağın dolu tarafını kaçırıyor muyuz? Bardağın dolu tarafında neler var?

Dijital çağda insanın teknolojiyle olan ilişkisinde çok ciddi bir kırılma yaşanıyor. İnsanlık tarihi

boyunca bu kırılmalar hep yaşandı. Ateşin, tekerleğin ve yazının bulunması, Sanayi Devrimi ve moderniteden sonra, şimdi de dijital çağda yeni bir kırılma noktasından geçiyoruz. İnsanın eşyayla olan ilişkisinde çok daha temel bir dönüşüme sebep olan kültürel ve bilişsel bir kırılma.

İnsanın ürettiği araç gereçlerin, fiziki olmaktan ziyade kendi kendine otonom kazanmış paralel bir dünya gibi çalıştığı bu nokta bizi korkutuyor; çünkü bir bilinmezliğe doğru gittiğimizi düşünüyoruz. Gittiğimiz yer nasıl bir yer ve oradan çıktığımızda hala insan kalabilecek miyiz? Kara deliğe girdiğimizde ne olacak, sarsıntılardan nasıl çıkacağız ve çıktığımızda ne olacak? Bu noktada duyulan kaygı, insanları yanlış davranışlara ve fazlaca tedbirli olmaya itiyor. Kaygı makul düzeyde tutulursa, çözüm üretici ve yaratıcı özellikte bir duygudur. Kaygımızı ve korkumuzu iyi yönetemezsek, dijital dünyanın imkânlarını kaçıracak, içerdiği fırsatları değerlendirememiş olacağız.

Ebeveynler, kaygıyı yönetmekte zorlanıyorlar. Çünkü bilinmezlikte en çok korumaya çalıştığımız, çocuklarımız ve gelecek neslimizdir. Ancak dijital kaygı bir sendromdur ve bütün sendromlar gibi aşırılığı işaret eder. Yetişkinler olarak, özellikle çocuklar ve gençler özelinde yaptığımız bağımlılık tartışmalarından uzaklaşıp, dijital dünyanın imkânlarını ve faydalarını onlara nasıl katarız ve nasıl rehberlik ederiz noktalarına odaklanmamız gerekiyor.

Digital divide (dijital bölünme) kavramı, bir imkândan toplumun bütün kesimlerinin eşit derecede faydalanmaması anlamına geliyor. Tüm dünyada zaten var olan fırsat eşitsizliği, pandemi döneminde daha görünür hale geldi. Alışveriş, bankacılık, eğitim, e-devlet hizmetleri gibi pek çok işimizi on-line yapmak zorunda kaldık. Dijital teknolojilerin hayatımızın ne kadar ayrılmaz bir parçası haline

geldiğini tecrübe ettiğimiz noktada, fırsat eşitsizliğini de fark ettik.

Toplumsal hayatın her alanında, özellikle de eğitimde fırsat eşitsizliğinin giderilmesinde, dijital dünya büyük imkânlar sunuyor. Bu imkânlardan yararlanabilmek için internet erişiminden dijital teknolojileri kullanma yetkinliğine ve teknolojik cihazlara ulaşımına kadar her noktada ciddi iyileştirmeler gerekiyor.

Pandemiyle birlikte başlayan uzaktan eğitim sürecinde gördük ki, yetişkinler olarak dijital dünyada çocuklara rehberlik edecek yeterlilikte değiliz. Eğitimi, dijital ortamlarda sürdürebilecek gerekli donanımımız yok. Peki, içeriğini bilmediğimiz, okuyazarı olmadığımız bir dünyanın zararlarından çocuklarımızı nasıl koruyacağız? Bu dünyanın imkânlarını onlara nasıl açacağız? Diğer yandan öğretmenler dijitalde uygun içerik hazırlama veya hazırladığı içeriği on-line ortama uyarlama konusunda yeterli donanıma sahip değiller.

Yüz yüze eğitim için hazırlanmış bir içeriğin on-line ortamda sunulması, anlaşılır ve izlenebilir hale getirilmesi mümkün değildir. Dijital teknolojilerin, eğitimin bir parçası olarak faydaya dönüştürülmesi için dijital mecralara uygun, özel eğitim müfredatı ve içerikler üretmeliyiz. Bununla birlikte içerikleri on-line ortamlarda aktarabilecek yetkinlikte eğitimcilere ve dijital okuyazarlığı güçlü ebeveynlere ihtiyaç var. Dijital dünyada seçiciliği mümkün kılacak şey, medya okuyazarlığı denilen yetkinliktir.

İNSAN BİLİNCİNİN SANAT VE TEKNOLOJİ İLE YORUMU

REFİK ANADOL

Medya Sanatçısı, Yönetmen

“Benim için sanat, hayal gücünü kullanabilme kapasitesidir. Hiçbir bireyi ve kültürü ayırıştırmadan konuşan, evrensel bir dildir. Ve bu evrensel dili oluşturmak için teknolojinin, algoritmaların, yapay zekânın içinde olduğu bir dünyayı hayal etmeye çalışıyorum. Karşımızda yapay zekâ gibi hiç unutmayan yeni bir gerçeklik var ve biz onunla ne yaptığımıza dair bilinçlenmek zorundayız. Zarara odaklanmak, başarının önünde engeldir. Teknoloji, insana ve hayata dair her şeye dokunabilen, yaratıcılığa alan açan büyük bir yeniliktir.”

Teknoloji ve teknolojinin yarattığı bu yeni gerçeklik, benim için ilham kaynağı oldu. Kullandığımız araç gereçler, sistemler, sabah gördüğümüz ilk şeyin ve gece gördüğümüz son şeyin bir ışık kaynağı olması, beni her zaman çok etkiledi. Bu ilhamdan yola çıkarak, dünyanın birçok

yerinde farklı ölçeklerde ve yapılarda projeler gerçekleştirdim. “Veri resimleri” kavramını ortaya koydum ve veri heykeli üzerine Los Angeles’da bir sergi açtım. Eriyen Hatıralar Sergisi, Disney Hall projesi gibi pek çok sanat projesini hayata geçirdim.

Uzun süre kendime şu soruyu sordum: “Bir bina hayal kurabilir mi?” Bu sorudan sonra hayatım değişti. 2011 yılında İstanbul’da yaptığım “İstiklal Caddesi’nin Sesi” projesi, benim için çok özeldi. Bu, dünyadaki ilk üç boyutlu veri haritalandırma projesiydi ve ben bu projeden sonra verinin anlamına odaklanmaya başladım. Geleceğin mimarisinde veri sanatlarının bir araya geldiği, mekânların düşünemediği, hayal görebildiği, çevresini anladığı, verilerle ve yaşayanlarla iletişim kurabildiği gerçekliğin çok da uzak olmadığını fark ettim.

Benim için sanat, hayal gücünü kullanabilme kapasitesidir. Sanat hiçbir bireyi ve kültürü ayırıştırılmadan konuşan evrensel bir dildir. Ve bu evrensel dili oluşturmak için de teknolojinin, algoritmaların, yapay zekânın içinde olduğu bir gerçekliği hayal etmeye çalışıyorum. Üretim teknikleri değişti. Geleceğin kütüphanelerinde sadece rafların olmayacağını, yapay zekâ sayesinde dokunabileceğimiz bir veri evreninin olacağını biliyoruz. Yakın gelecekte bir veri bilgiye, daha sonra da faydalı bir çıktıya dönüşebilecek.

Her yeni buluş iyiye de kötüye de kullanılabilir. Örneğin insanlık ateşi bularak onu hem yemek pişirmek hem de silah yapıp birbirini öldürmek için kullandı. Yapay zekânın da, kuantum mekaniğinin de bazı riskleri var. Ancak bizler, zarar verebilecek olanı anlayabilmek gibi çok güçlü bir yeteneğe sahibiz. Ateşin, tekerleğin, elektriğin buluşu, insanlık için neye karşılık geliyorsa, teknolojiyi de bu bağlam içerisinde değerlendirmeliyiz. Zarara odaklanmak,

başarının önünde engeldir. Teknoloji, insana ve hayata dair her şeye dokunabilen, yaratıcılığa alan açan büyük bir yeniliktir.

Karşımızda unutmayan bir şey var. Etik olarak baktığımızda, bu unutmayan şeyle ne yaptığımızı anlamamanın tek yolu bilinçlenmektir. Elbette bu teknolojilerin verdiği zararlar olacaktır. Örneğin mahremiyet ve özgür irade, yapay zekânın kontrol etmemiz gereken iki önemli noktadır. Hatıralarımız bir makinanın kamerasından geçiyor. Kaydedilen görüntünün nerede saklandığını, nasıl paylaşıldığını, ne olduğunu bilmiyoruz. Sistemlerin hepsi en iyi, en doğru, en ideal tahmini üretmek için yaratılıyor. Öte yandan yapay zekâ, insanın bir yerden bir yere giderken hangi yolu kullanacağını, alışverişte neyi seçeceğini, hangi müziği dinleyeceğini, hangi haberi okuyacağını öngörüyor. İnsanlık şu anda tahminler sisteminin ortasında yaşıyor. Seçimlerimizi öngören bir tahminler sistemi, özgür iradeye zarar verebilir. Sizi tahmin eden sistemler varsa, hayatınızı nasıl özgürce yaşayacaksınız? Yapay zekâ, yaratıcı olmak ve hata yapmak için beni özgür bırakacak mı? En doğru tahminin yaratıldığı bir dünya, özellikle de sanat için çok sıkıcı olacaktır.

Yapay zekânın etik sınırı tüm dünyada tartışılıyor. Mesela, bir gün insan tarafından geliştirilen bir makine, kendi sanatını yapmak isterse, o makine de sanatçı sayılacak mı? Şu da bir gerçek ki etik problemlerin büyüklüğü, aslında anlamamak ve bilmemekten kaynaklanıyor. Bu sistemleri daha iyi bilenler, kendi menfaatleri için kullanabilme önceliğine sahiptir. Herkes her şeyi aynı düzeyde anlayınca, "I agree" tuşu karşısında bilinç gelişmiş oluyor.

Sistemler arasında bağ kurabilirsek, yapay zekâ dünyası karşısında daha sağlıklı refleksler geliştirebiliriz. Teknolo-

jiyle insan arasındaki rekabet azalır, geleceğin daha parlak olacağına inanıyorum. Teknolojiyi insanlığın aynası gibi düşünüyorum. Hayatı teknolojiyle sentezliyoruz. Yakında kokuları ve dokuları da sentezleyeceğiz. Bütün bunları yapan bir makine, neden sanat da yapmasın? Bunlar cevabı tahmin edilebilir sorulardır.

Burada önemli olan bizim ne yapacağımız. Biz bu gerçekliği nasıl karşılayacağız ve ona ne tepki vereceğiz? Yapay zekâya ne öğreteceğimiz bizim elimizde. Eşitsizlik, cinsiyetler arası ayrımcılık gibi insanlık problemlerini, önyargısız teknolojik düşünme yöntemleriyle çözebiliriz.

DİJİTAL ÇAĞDA KADINI GÜÇLENDİRMEK

ASST. PROF. ALINA SORGNER

Akademisyen, John Cabot Üniversitesi, İtalya

“Kadınların dijital teknolojileri kullanarak iş yapmalarının önünde bazı engeller var. Münferit data sermayelerine yatırım zorluğu, kadınların erkeklere göre daha az güvenceye sahip olmaları, dijital teknolojilere erişim eksikliği, dijital okuryazarlık ve yabancı dil problemi bunlardan bazıları. Kadınların daha fazla veri sermayesine yatırım yapmaları için kredi almaları kolaylaştırılabilir. Dijital çağda kadınları on-line eğitimlerle destekleyebilir, glocal yaklaşımlarla güçlendirebiliriz.”

Dijital çağda kadınları güçlendirme argümanlarımızı gözden geçirmemiz gerekiyor. Dünya ekonomi ve kalkınma raporlarına baktığımızda eğitim, siyaset, ekonomik ve sosyal güçlendirme gibi alanlarda, toplumsal cinsiyet eşitliğinin iyileşmeye başladığını görüyoruz. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumlara ve kültürlere göre farklı seviyelerde görülüyor. Hatta aynı ülkenin farklı

bölgelerinde, yerel faktörlerin devreye girmesiyle eşitsizlik seviyeleri de değişiyor.

Hiç şüphesiz kadınlar, dijital çağa özgü bir takım zorluklar yaşıyorlar. Kadınların, dijitalin sunduğu güçlendirici fırsatlardan eşit yararlanamamaları bunlardan en önemlisidir. Dijital uçurum diye adlandırılan dijital teknolojilere erişim eksikliği, dijital okuryazarlık, yerel dilde içeriğin bulunmaması, yabancı dil bilmeme, münferit veri sermayesi yatırımı ve banka kredilerine erişim sorunu, ileri düzeyde dijital becerilerin olmaması, kadınların kendi işletmelerini kurarken daha az güvenceye sahip olmaları, dijital uçurumu besleyen unsurlardır.

Dijital çağda girişimciliğin kadınlar açısından önemini her fırsatta dile getiriyoruz. Dijital teknolojiler, iş gücü piyasasına katılımda büyük fırsatlar içeriyor. Örneğin kadınlar artık dijital teknolojileri kullanarak evden çalışabiliyorlar. Bu da kadınların daha sağlıklı bir özel yaşam-iş dengesi kurmalarına imkân sağlıyor. Kadın girişimciliği, üniversiteler, yerel topluluklar ve sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimciliğinin önünü açacak çalışmaları hayata geçirmesiyle yaygınlaşabilir. Ayrıca kültürün ve yerel unsurların kadına destek olması, siyasetçilerin doğru politikalarla kadın girişimciliğine zemin hazırlaması gerekiyor.

Bu noktada ilk kez Japonlar tarafından kullanılan “glocal” kavramına dikkat çekmek ve glocal bakış açısına vurgu yapmak gerekiyor. Glocal, küresel bir dünyada yaşıyor olsak da yerel faktörlere dikkat ederek başarımızı artırabileceğimizi anlatan ve uluslararası işletmelerde kullanılan bir yönetim terimidir. Yerel ve küresel olanın bir arada değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çeken glocal kavramı, toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında da önem taşıyor. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisinde, kadınların yerel ih-

tiyaçları, karşı karşıya kaldıkları sorunların bölgeye ve yerel ortama özgü bağlamı, son derece belirleyicidir.

Glocal yaklaşımlarla dijital çağda kadınları güçlendirebiliriz. Dijital teknolojilerin gelecekte birçok mesleği insandan alıp makinelere ve yapay zekâya devredeceği gerçeğini göz önüne alarak, kadınların hem günümüz hem de gelecek iş hayatındaki gücünü destekleyecek hamlelere ihtiyacımız var.

Öncelikle yerel ekonominin, sosyokültürel, demografik, kurumsal ve kültürel aktörlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ne şekilde etkilediğini bulmamız gerekiyor. Ardından bölgesel örgütlerle iş birliği yapmalı, kadınların yerel ihtiyaçlarına göre glocal çözümler geliştirmeliyiz.

KADININ VE ANNENİN DEĞİŞEN ROLLERİ

PROF. RANA DAJANI

Akademisyen, Haşimi Üniversitesi, Ürdün & We Love Reading Kurucusu

“Kadınların biyolojik farklılıkları ile hamilelik, doğum, emzirme gibi süreçleri, erkek egemen iş dünyasında eksiklik ve başarıya engel olarak görülüyor. Gerekliğinde gece yarısına kadar işte kalmanın başarı kriteri sayıldığı bu dünyada, aynı zamanda annelik rolüne sahip bir kadın nasıl var olacak? Kadınların iş hayatında başarı gösterebilmeleri için bütün paradigmanın değişmesi, ideal kadın tanımlarının yıkılarak kadının önce fert olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bir kadın için başarı tanımı, çocuklarına bakmak ve onları yetiştirmekken, bir başka kadın için büyük bir şirkette CEO olmak veya bu iki rolü birlikte yürütmek olabilir.”

Siyaset, iş dünyası, eğitim gibi toplumsal hayatın her alanında kadın temsiliyeti, erkeklere oranla daha düşük. Bunun sebeplerini araştırdığımızda

karşımıza bazı başlıklar çıkıyor. Burada ilk dikkat çekmemiz gereken sorun, kadınların eğitimde fırsat eşitliğine sahip olmaması ve eğitim imkânlarından yeterince yararlanamaması. Kadınlar ve erkekler eğitime eşit başlıyorlar ancak kadınlar, hem akademik hem mesleki kariyerlerine bir noktadan sonra devam edemiyorlar. Evlilik, hamilelik, emzirme gibi süreçleri yürütebilmek adına kadınlar, akademik ve mesleki kariyerlerini bırakmak veya ara vermek zorunda kalıyorlar. Evlenmeyen veya çocuk sahibi olmayan kadınlar, iş dünyasında daha uzun süre devam edebiliyor veya yükselme imkânı buluyorlar.

İkinci olarak iş hayatının sabitesi, başarı ölçeği ve yerleşmiş kalıpları, kadınlar için dışlayıcı özelliğe sahiptir. İş ortamları evli ve çocuklu kadınlara karşı dostane ve anlayışlı değildir. Çünkü iş yerinin yapısı, özellikle de Sanayi Devriminden sonra Batılı erkekler tarafından ve erkekler için hazırlanmıştır.

Kadınlar, hangi sebeple bu sistemin dışında kaldıklarını ve iş dünyasının neden kadına uygun tasarlanmadığını sorgulamaya çok geç başladılar. Dahası, mevcut çerçeveyi değiştirmektense kendilerini o çerçeveye oturtmaya çalıştılar. Gerçek şu ki toplumun yarısını oluşturan kadınlar, kendi başarı ölçütlerini belirleyemiyor ve değiştiremiyorlar. Erkeklerin belirlediği başarı ölçütleri de kadınları zorluyor. Günümüzde bu kronik sorunun değişmekte olduğunu gösteren örnekler de var. Dünyada pek çok büyük şirket, emzirme veya okul öncesi dönemde çocuğu olan kadınların daha rahat çalışabileceği iş ortamları geliştirmeye başladı.

Bu noktada kadınların iş dünyasında neden erkekler kadar varlık gösteremediğini değil, kadınların başarıyı nasıl tanımladıklarını sormamız gerekiyor. Erkekler tarafından

belirlenmiş başarı tanımlarını bir tarafa bırakarak, soruna farklı bir yönden bakabilmemiz için öncelikle paradigma değişikliğine ve başarıyı yeniden tanımlamaya ihtiyacımız var. Batı dünyasında başarı, erkek odaklı tanımlanıyor. Doğulu kadınlar, annelik ve hamilelik gibi durumları daha özgüvenli karşılarken, Batılı kadınlar, bu süreçlerde kadınlıklarının ön plana çıkartmamaya çalışıyorlar. Hatta hamilelik ve doğum gibi durumları saklama yoluna gidiyorlar. Peki, gerektiğinde gece yarısına kadar işte kalmanın başarı kriteri sayıldığı ve değer gördüğü bir dünyada, aynı zamanda annelik görevi üstlenen bir kadın nasıl var olacak? Bu çerçeveyi değiştirmek için öncelikle toplumsal cinsiyeti kanunlara geçirmek, söz konusu kanunların uygulanması tartışmalarını da kadınların erkeklerle eşit söz sahibi olduğu platformlarda yapmak gerekiyor.

İdeal ve makbul kadın tanımları yok sayılarak, kadın önce özgür bir fert olarak kabul edilmelidir. Bir kadın için başarı tanımı, çocuklarına bakmak ve onları yetiştirmek, bir başka kadın için büyük bir şirkette CEO olmak veya bu iki rolü birlikte yürütmek olabilir. Önemli olan kadınlar tarafından yapılan bütün bu tanımlara değer biçmek, birini diğerine göre daha makbul veya eksik görmekten yaklaşılabilmektir.

EARLY BIRD ENGLISH VE DİJİTAL ÇAĞDAKİ ÇOCUKLAR İÇİN EĞLENCE-EĞİTİM ARAÇLARI

JENNY MOLENDYK DİVLELİ

Early Bird English Kurucusu

“Dijital ortam, yabancı dil eğitimi için büyük avantajlara sahiptir. Teknolojik dünyada çocuklar ve gençler oyunlar, içerikler ve videolarla yabancı dile maruz kalarak dijital dünyayı öğrenim aracı olarak da kullanıyorlar. Alışlagelmişin dışında düşünmeyi ve yaratıcılığı artıracak yenilikleri, yabancı dil eğitim sistemine dâhil edebiliriz. Önemli olan çocukların, gramer kurallarına uygun cümlelerle kendilerini ifade etmeleri değil, dili doğru bağlamda kullanmalarıdır.”

Türkiye’ye taşındığımda hiç Türkçe bilmiyordum ve çok uzun süre insanlarla sadece mimikler yardımıyla iletişim kurmaya çalıştım. Çocuklarım ise yabancı dili adeta bir sünger gibi çekiyorlardı. Çocuklardaki bu hızlı dil öğrenme

gelişimi Türkçeyi doğal çevrelerinde duyarak öğrenebilmeleri, Early Bird English'in kurulması için bana ilham kaynağı oldu.

İkinci dil öğreniminin başarıya ulaşmasında her zaman ortak özellikler görülür. Konu ilgilerini çekiyorsa ve motivasyonları varsa, öğrenciler daha kolay öğreniyorlar. Eğitimin zorunlu olarak on-line yapıldığı pandemi döneminde, yabancı dil eğitiminde on-line sistemin son derece etkili ve sağlıklı çalıştığını fark ettik. Ancak bu programların kullanılması, katılımın gerektiği grup çalışmalarında, konuşma derslerinde ve küçük çocuklarda daha zorlayıcı oluyor. Gramer derslerde ise on-line sistemden oldukça başarılı sonuçlar alıyoruz.

Elbette ki bugün her çocuk, kişiye özel yabancı dil eğitimi alabilecek durumda değil. Ancak on-line grup dersleri, çocuklar için daha ulaşılabilir olma özelliği taşıyor. Peki, İngilizce dersi çocuklar için nasıl daha etkili ve ilgi çekici hale getirilebilir? On-line ortamda ve anlamadığı bir dilde konuşan öğretmenin karşısında, çocuklar nasıl motive edilebilir?

Dil eğitiminde iletişimin %70'e yakını sözel olmayan iletişimdir. Sınıf ortamında beden dili ve hareketler çok kolay algılanabilir. Ancak iki boyutlu bir ekranda beden dilinin algılanması daha karmaşık hale gelir. Burada öğretmenin hareketleri ve modellemesi devreye giriyor. Öğretmenin beden dilini, modellemeyi ve jestlerini etkin kullanarak yaptığı bir konuşma, çocukların dili anlamasını kolaylaştırıyor. On-line yabancı dil eğitiminin başarıya ulaşmasında, öğretmen becerileri önemli rol oynuyor.

Gençleri on-line bir ders içinde motive etmek, çocuklara kıyasla daha zordur. On-line derslere katılan öğrenci-

ler içerisinde başarılı grup, on-line oyun oynayan ve video kanallarını kullanan gençlerden oluşuyor. Bunun sebebi de bu platformlarda gençlerin fazlaca dile maruz kalmalarıdır. Çünkü ilgi duyduğu konuyu anlamak için içsel bir motivasyonları var. İkinci dili öğretecek İngilizce öğretmenin bu motivasyonu bilerek içerik üretmesi gerekiyor. Şunu unutmamalıyız ki sosyal etkileşim, sınıf ortamının en önemli unsurlarından biridir.

Çocuklar ve gençler yabancı dile sadece maruz kalarak, öğrendiğini fark etmeden de öğrenebilirler. Sınıf ortamında İngilizce film izletmek, sevdikleri oyunları grup içinde oynatmak, şarkı dinletmek ve şarkıya eşlik etmelerini sağlamak dil eğitiminde etkili yöntemlerdir. Önemli olan gramer kurallarına uygun cümlelerle kendilerini ifade etmeleri değil, dili doğru bağlamda kullanmalarıdır.

Bu noktada öncelikle, dijital mecraları nasıl kullanacağını bilen, dijital yeterliliğe sahip ve doğru içeriği doğru yöntemlerle verebilen; vücut dilini, mizahın gücünü kullanan öğretmenlerin yetişmesi gerekiyor. Alışlagelmişin dışında düşünmeyi ve yaratıcılığı artıracak yenilikleri, yabancı dil eğitim sistemine dâhil etmeliyiz.

Pandemi sürecinde gördük ki İngilizce eğitiminde çok da ideal olmayan bir ortamda son derece etkin sonuçlar elde edebiliyoruz. TPR (total physical response-fiziksel aktivite) modeli bu anlamda çok önemlidir. Bu yöntemle özellikle İngilizce seviyesi düşük öğrencilerin katılımı artırılabilir. Derse odaklı ilerlemenin yanı sıra, sınıf ortamında öğrencilerin kendileri ve çevreleriyle ilgili konuşmak, motivasyonlarını güçlendiriyor.

Önümüzdeki yıllarda on-line dil öğreniminde pek çok değişim hayata geçecek. Dünyanın farklı yerlerinden öğrenciler, yeni aksanlar, yeni insanlar ve kültürlerle, aynı dili

öğrenmek için bir araya gelecekler. Bu süreçte öğrencilerin ilgisine yönelik araçların ve işlevsel müfredatın geliştirildiğini göreceğiz. Böylece bambaşka bir ikinci dil öğrenme deneyimi fırsatı karşımıza çıkacak.

BİLİM EĞİTİMİ İLE YARATICILIĞI DESTEKLEMEK

SÜMEYYE CEYLAN

Eğitim Tasarımcısı, Usturlab Kurucusu

“Binlerce yıllık bilim tarihi, saçma olduğu düşünülen sorularla bilim yapmış insanların hikâyeleriyle doludur. Çocuklarımıza soru sormayı öğretmemiz ve buna teşvik etmemiz gerekiyor. Soru sormanın ilk şartı ise meraktır. Merak ve bilim, birbiriyle iç içe kavramlardır. Çocukların üstündeki baskıyı kaldırarak, hata yapma ve deneyimleme tecrübelerine izin vermek, yaratıcılık kabiliyetlerini, motivasyonla geliştirmek gerekiyor. Merak uyandırıcı sorular, felsefi sorgulamalar, doğa gözlemleri ve deneylerle eğitim süreci desteklenmeli, dijital teknoloji eğitim sürecinin dışında tutulmamalıdır.”

Merak ve bilim birbiriyle iç içe geçmiş kavramlardır. İnsanın merak duygusunun neye karşılık geldiğini bilim tarihinin önemli isimlerinden İbn-i Heysen’de görüyoruz. Fizik, matematik

ve felsefe alanlarında çalışmalar yapan İbn-i Heysem, 965'te Basra'da dünyaya geldi. Öğrenimine Basra'da başladı. Zamanının yüksek din ve fen ilimlerini de burada öğrendi. Tahsilinin bir kısmını tamamladıktan sonra, Bağdat'a giderek özellikle matematik, fizik, mühendislik, astronomi, metalurji gibi pozitif bilimleri öğrenip, şöhrete kavuştu. Öğrendiklerini uygulama safhasına geçirmek adına büyük gayret gösterdi. İbn-i Heysem'in başarıları diğer memleketlerde duyulunca, Mısır'da hüküm süren Fatimi Devleti hükümdarlarından El-Hâkim, kendisini Mısır'a davet etti. İbn-i Heysem, Mısır'a gitmeden önce, Nil Nehri ile ilgili bir sulama projesiyle ilgilenmiş ve Nil Nehri'nden nasıl istifade edilebileceğini araştırmıştı. Sultan, bu projenin gerçekleştirilmesi için ona her türlü yardımı yapacağını söyleyince İbn-i Heysem, Nil Nehri boyunca teknik incelemelerde bulundu. İlmi çalışmalarını sürdürerek birçok eser yazdı. "İnsan nasıl görüyor?" sorusunun cevabını aradı.

Bugün görme eyleminin nasıl gerçekleştiğini, bilimsel olarak çok basit bir şekilde anlatabiliriz. Ancak İbn-i Heysem'in yaşadığı dönemde bu, saçma ve gereksiz bir soru olarak görüldü. Binlerce yıllık bilim tarihi, saçma olduğu düşünülen sorularla bilim yapmış insanların hikâyeleriyle doludur. Einstein'ın "Bir ışığa binsem dünyayı nasıl görürdüm?" sorusunu, 25 yıl düşündükten sonra cevaplamış olması gibi. Çocuklarımıza soru sormayı öğretmemiz ve buna teşvik etmemiz gerekiyor. Soru sormanın ilk şartı ise meraktır.

Burada bir yaratıcılık araştırmasından bahsetmek istiyorum. NASA, Dr. George Land ve Beth Jarman isimli psikologlardan, bünyesindeki bilim insanlarının ve mühendislerin yaratıcılık potansiyellerini ölçecek özel bir test hazırlamalarını istedi. Daha sonra bu testi 4 ve 5 yaşındaki 1600 çocuğa yaptıran bilim insanları, dünyadaki 100 ço-

cuktan %98'ini yaratıcılık anlamında dâhi kabul eden sonuçlarla karşılaştı. Aynı testi çocuklar 10 yaşına gelince tekrar yaptıklarında, çocukların %30 oranında, 15 yaşına geldiklerinde %12 oranında dâhi oldukları saptandı. Bu test yetişkin bireylere uygulandığında ise, her 100 kişiden yalnızca %2'sinin yaratıcılıkta dâhi olarak kalabildikleri görüldü. Peki, insan çocukken sahip olduğu yaratıcı zekâsını, yaşı ilerledikçe nasıl ve neden kaybediyor? Bu soru bizim için çok önemliydi.

Bizim, Usturlab bünyesinde hayata geçirdiğimiz üç aşamadan ilki motivasyondur. Bu, merak uyandırıcı, kışkırtıcı sorular ve felsefi sorgulamayla başlayan deneysel bir süreç. Amacımız, her biri yaratıcılıkta dâhi potansiyeline sahip çocukların, yaratıcı dehalarını yitirmeden, içlerindeki tohumları çatlatabilecek imkâna ve deneyime kavuşmalarını sağlamak. Bu doğrultuda, çocuklar ve gençler için eğitim ve deneyim programları tasarlıyoruz.

İkinci aşama olan 'bilgi verme'de, çocuğa kontrollü deneyler yapabileceği ortamı sunan atölyeler başlıyor. Burada çocuk tek başına kalıyor ve yeni inşalarda bulunuyor. Bilgi verme aşamasındaki bu süreci, araba kullanmaya benzetiyorum. İlk aşamada arabanın direksiyonu bizdedir ancak kontrolü hoca sağlar. İşte bilgi verme aşamasında biz çocuklara "Ben ayaklarımı çektim, artık direksiyon sende." diyoruz. Çocuk deniyor, tecrübe ile öğreniyor, hata yapması durumunda kendi çözümünü üretebilmenin pratiğini geliştiriyor.

Dijital dünya, merak ve bilim ikilisine hizmet etme potansiyeline sahiptir. Dijital teknolojileri eğitim sürecine entegre etmek durumundayız. Bilginin dijital mecralardan kolayca edinildiği bu çağda, merak uyandırıcı sorular, felsefi sorgulamalar, doğa gözlemleri ve deneylerle eğitim süreci desteklenmelidir. Sorunlara kendi çözümünü üretebi-

lecek bireyler yetiştirmeye yardımcı olmamız, bunun için de çocukların üstündeki baskıyı kaldırarak hata yapma ve deneyimleme tecrübelerine izin vermemiz gerekiyor.

DİJİTAL BEŞERİ BİLİMLER VE BİLGİ KÜRATÖRLÜĞÜ

DR. NAGİHAN HALİLOĞLU

Akademisyen, İstanbul Üniversitesi

“Bilgi üzerine bilgi üretmek olarak tanımlanan ‘meta bilgi’ dijitalleşmeyle birlikte hızla üretilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Meta bilgi, beraberinde bilgi enflasyonu doğuran ve insanın tahlil yeteneğini körelten bir yenilik olarak görülmektedir. Bir metnin, dijital ortama hangi amaçla ve neyi öğretmeyi hedefleyerek aktarıldığı, dijital kullanıcılar için son derece önemli bir konudur.”

Beşeri bilimlerde “meta bilgi” denilen bir bilgi türünden bahsedilmeye başlandı. Bilgi üzerine bilgi üretmek diye tanımlayabileceğimiz bu tür, dijitalleşme ile birlikte hızla yaygınlaştı. Artık kalın bir kitabı küçük bir karta, birkaç cümleyle indirgeyebiliyoruz. Meta bilgi tam olarak bu demektir. Kütüphanelerin on-line kataloglarına girdiğimizde de kitap hakkında meta bilgiye kolayca ulaşabiliyoruz. Ancak meta bilgi, bilgi enflasyonu-

nu da beraberinde getiriyor. Çünkü meta bilgide, o kitap hakkında yeni bir bilgi üretmiyorsunuz, yalnızca kitaba dair bilgi edinmiş oluyorsunuz. Peki, bu kadar çok bilgi tahlil yetimizi destekliyor mu, köreltiyor mu?

Metin içi bilgi edinme süreçlerinin, metin ve haritaların birbirine katılması gibi cazip ve eğlenceli uygulamaların, gerçek tahlilden uzaklaşmak gibi ciddi sonuçları olabilir. Bununla birlikte bir metnin, dijital bir malzemeye dönüştürüldüğünde ve dijital ortama aktarıldığında, hangi amaçla ve neyi öğreteceği, metinler adapte edildiğinde ön plana çıkanın ne olacağı soruları da gündeme geliyor.

On-line bilginin arşivlenmesi ve korunması konusu da ayrı bir önem kazanıyor. Geçen sene açıp okuyabildiğimiz bir yazıya, bu sene ulaşamıyoruz çünkü link kaybolmuş olabiliyor. On-line bilginin arşivlenmesi, başlı başına bir bilgiyi gerektiriyor. On-line ders veren hocaların, kütüphanecilik yöntemlerinden yararlanmaları gerekiyor. Bilginin erişilebilir ve istikrarlı olabilmesi için, on-line arşivlemeyi bilmemiz zorunludur.

Dijital beşeri bilimler bize ekstra bir bilgi üretiyor mu? İnternetteki uygulamaya bilgi/metin yüklediğimizde, metnin içinde geçen kelimelerin tekrarı, metin içindeki dağılımı, en çok kullanılmış kelimeler gibi teknik bilgilere hızlıca ulaşabiliyoruz. Dijital beşeri bilimler, tek tek arayarak bulabileceğimiz bir bilgiyi, uygulama sayesinde saniyeler içinde bulup bize veriyor. Peki, öğrencinin bilmesini istediğimiz şey bu mu? Veya metinde en fazla geçen kelime bize neyi gösterir?

Söz konusu sorularla birlikte öğrencileri doğru kaynaklara yönlendirmek daha da önemli olmaya başladı. İnternetteki çok fazla kaynağı tarayıp faydalı olanları bulmak bile zahmetli ve zaman alan bir iş. Küratörlük ile tam ola-

rak bunu kastediyoruz. Öğrencilere doğru on-line bilgi ve kaynakları verirsek, hem hoca hem de öğrencinin işini kolaylaştırmış olacağız. Öğrencileri doğru içeriklere ve kaynaklara yönlendirdiğimiz takdirde, eğitimden yüksek verim elde edebiliriz.

Bugün dijital teknolojiler, bilgiye ulaşma ve eğitim süreçlerinde etkin bir rol oynuyor. Özellikle yüksek öğretimde, derslerin sadece senkronik değil asenkronik de yapılabileceğini, hatta bunun daha etkili olabileceğini düşünüyorum. Hoca, ders kaydını internete yüklediğinde, öğrenci bu dersi istediği yer ve zamanda izleme imkânına sahip oluyor. Bu esneklik, eğitim açısından faydalı olabilir. Ayrıca bir evde üç öğrenci olduğunu düşünürsek, bu öğrencilerin aynı anda on-line derse katılmaları her koşulda mümkün olmayacaktır. Bu sebeple öğrencilerin internete var olan bilgiye, kendilerine uygun zamanda ulaşmalarını teşvik edecek programların geliştirilmesi gerekiyor. Yükün birazını hazır olan kaynaklara yükleyerek eğitimi rahatlatabiliriz.

Günümüzde yazılım da çok önemli bir dil olarak kabul ediliyor. Sosyal bilimcilerin, düşündüğünü yazamaması ve başkalarının yazdığı yazılımlara muhtaç olması ciddi bir sorundur. Şarkiyatçılıkla dijital beşeri bilimler arasında benzer yönler vardır. 19.yüzyılda Avrupa’da Doğu dillerini bilen insanların kurduğu tekel gibi, dijital beşeri bilimlerde de böyle bir tekel oluşuyor. Bunun getirdiği “disiplin kıskançlığı” sorunu ile karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz.

Dijital ortamın sunduğu nimetler, bazı gerçeklerin kolaylıkla gizlenmesi sorununa alet olabilir. Mesela bugün dünyadaki pek çok müzeyi dijital olarak gezebiliyoruz. On-line ziyaretçi olarak gördüğümüz çok kıymetli bir ta-

rihi eserin o an hangi ülkede, hangi müzede olduğu bilgisi önemini yitiriyor. Bu dijital imkân, kötüye kullanma ihtimalini doğurabilir. Eserlerin müzelerde bulunması gerekmediği, istendiğinde dijital ortamda zaten görülebileceği düşüncesinin doğuracağı sorunlar da tartışılmalı yerlere gidiyor.

Dijital teknolojilerin getirdiği fırsatları, eğitim ve kültür hayatının tüm kademelerinde değerlendirmek önemli bir kazanımdır. Ancak bu yeni dünyanın gücünü ve olası zararlarını da tespit ederek bir takım tedbirler almak durumundayız.

SANAT VE SANAT EĞİTİMİ DİJİTALDE KENDİNE NASIL YER BULUR?

ŞİRİN PANCAROĞLU

Arp Sanatçısı, Milli Eğitim Bakanlığı Müzik Eğitimi
Yeniden Yapılandırma Projesi Danışmanı

“Ülkemizde her çocuğa bir müzik aleti verme imkânımız olmasa da tablet veya bilgisayar erişimi olan çocukların hepsi, sanal çalgı ile küçük melodiler çalabilir, beste yapabilir ve şarkılar seslendirebilirler. Müzik eğitiminde hazırlanacak dijital içeriklerle, müzik eğitimi olmayan sınıf öğretmenleri desteklenebilir, çocuklar ilkokul seviyesinde temel müzik eğitimine erişebilir. Dijitalleştirmenin bir reform değeri olması için, öncelikle müzik eğitiminin depolitize edilmesine ve mevcut eğitim modelinin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç vardır.”

Müziğin insanı insan yapan belli başlı eylemlerden birisi olduğunu söyleyebiliriz. Müzik, sözsüz bir dil olması itibarıyla, kelimelerin kesinliğine ve kısıtlılığına tabi değildir. Müziğin

bu soyut doğası bizde güçlü, engin, derin hisler uyan-
dırma potansiyeline sahiptir. Peki, müzik eğitimi nedir?
Usta-çırak usulü aktarım mı, otonom bir şekilde müzikle
ilgilenmek, kendini geliştirmek mi? Milli günlerde ve bay-
ramlarda okumak üzere marşların ve şarkıların çocuklara
öğretilmesi mi?

Yönelimler, imkânlar ve coğrafya, müzik eğitiminin
ne olduğuna dair kabulleri değiştirebilir. Müzik, ülkemiz-
de ideolojilerin en çok çarpıştığı sanat dalı olarak bilinir.
Okullarda zorunlu olarak verilen müzik eğitimi, her dö-
nem ideolojilerin kısılcacında kalmıştır. Yanı sıra müzik
dersleri boş geçen, uygulama araçları olmayan, başka ders-
lerin telafisi için kullanılan, haftada 40 dakikaya tekabül
eden bir ders olarak görülür.

Müzik eğitiminin hedef kitlesi ve kullanılan yöntemler,
sonuçlar üzerinde çok belirleyici olmakla birlikte, Türki-
ye’de müzik eğitiminde belli zümrelerin görüşleri ve tercih-
leri baskın olmuştur. Öncelikle müzik eğitiminin depolitize
edilmesine ve yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç vardır.

Türk ve dünya müzik geleneklerine aşına olan, en basit
düzeyde enstrüman çalma becerisine sahip bireyler yetiş-
tirme fikri, bu doğrultuda iyi bir eğitim programı hazır-
lamakla mümkündür. Yeni bir eğitim programı hazırlan-
dıktan sonra dijitalleşme, kalıcılık boyutunda keskin bir
kavşağa girmemizi sağlayacaktır. Dijitalleşme, eğitimin
daha görünür, dolayısıyla daha izlenebilir ve tartışılabilir
olmasını da beraberinde getirir. Bu da müzik eğitiminde
başlı başına çıtayı yükseltecek bir etkidir.

Genel müzik eğitiminde dijital ortam, konu anlatım vi-
deolarının etkileşimli materyal eşliğinde hazırlanması, sanal
çalgılar, kulak eğitimi uygulamaları, dijital kütüphane, mü-
zik yetenek testleri ve benzeri araçlarla, eğitim programını

uygulamada zenginleştirmektedir. Ülkemizde her çocuğa bir müzik aleti verme imkânımız olmasa da tablet veya bilgisayar erişimi olan çocukların hepsi, sanal çalgı ile küçük melodiler çalabilir, beste yapabilir ve şarkılar seslendirebilirler.

Dijitalleşmenin öğrenciye daha geniş pratik yapma ve ölçümleme alanları oluşturması da önemli bir katma değerdir. Öte yandan müzik eğitiminde dijitalleşme, ilkokul seviyesinde müzik dersine giren sınıf öğretmenlerini destekleyici olacaktır. Hazırlanacak dijital içerikler, müzik eğitimi olmayan sınıf öğretmenin elini büyük ölçüde rahatlatacak ve ilkokulda müzik derslerinin boş geçmesinin önünü alacaktır.

Dünya geneline bakacak olursak, amatör ve profesyonel müzik eğitiminde dijitalleşme son derece faydalı eğitim platformları çıkartıyor. Portallar aracılığıyla bir tuşla istediğimiz parçanın notasını indirebiliyoruz. Aynı portaldan, uzaktan eğitim videoları izleyebiliyoruz. Canlı derslerde normalde ulaşamayacağımız eğitimcilerle buluşabiliyoruz. Bu sayede çeşitli sınırlamaları, dijital imkânlarla aşabiliyor ve daha nitelikli bir eğitimi yaygın hale getirebiliyoruz.

Müzik eğitimi, standardize edilmiş öğrenme şekilleriyle karşımıza çıkıyor. Standardizasyon, eğitim kurumlarının kabul ettiği bir yapıyı esas alır. Hâlihazırda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde, dijitalleştirmeyi kapsayan bir eğitim modeli hazırlıyoruz. Ancak, dijitalleşmenin bir reform değeri olması için, öncesinde eğitim modeli yeniden ele alınmalıdır.

Elbette ki dijital eğitim, hiçbir zaman yüz yüze eğitimin yerini tutmayacaktır. Usta-çırak metoduyla bilgi aktarımı, genel müzik eğitim programına kıyasen çok daha ufuk açıcıdır. Eğitim modellerindeki reform da, bu nokta düşünülerek yapılmalıdır. Ayrıca ülkemizde bugüne kadar yapılan eğitim programlarında, Türk müziğinin Batı

müziği modeline sıkıştırılmış olduğunu görüyoruz. Müzik eğitimi modelini yeniden yapılandırdıktan sonra dijitalleş-tirme projesine geçmek daha sağlıklı olacaktır.

ALİŞKANLIKLARIMIZ VE TUTUMLARIMIZ ÇEVİRİM İÇİ EĞİTİMDEN NASIL ETKİLENECEK?

PROF. MICHELE NOTARI

Akademisyen, Bern Öğretmen Eğitimi Üniversitesi,
İsviçre

“Fiziksel eğitim, bilgi aktarımıyla eş zamanlı yürüyen sosyal etkileşim, akranlar arası iş birliği, bağlam alışverişi, müzakere, çatışma çözümü üretme gibi eğitim açısından önem arz eden özelliklere sahiptir. Bu imkânları içermeyen çevrim içi eğitim ise bilgi edinme, bilgi dağarcığını genişletme, dil eğitimi, kodlama gibi alanlarda daha etkilidir. Eğitimde fizikselden çevrim içine geçiş, öğretimde neyin önemli olduğunu da değiştirecektir.”

Okullar, etkileşimli öğrenme ortamlarıdır. Öğrenciler konuları, bir arada oldukları sınıflarda, birbirleriyle ve hocalarıyla etkileşim halinde öğrenirler. Fiziksel örgün eğitimin güçlü yanlarına baktığımızda, bilgi aktarımı imkânının olması, öğrencilerin eş zamanlı sosyal etkileşim

yaşayabilmeleri, iş birliği, bağlam alışverişi gibi özellikler öne çıkar. Geleneksel fiziksel eğitimde, öğrenim sadece ders esnasında değil, ders öncesi ve sonrasında da gerçekleşebilir.

Ancak on-line eğitimle birlikte bilgiye erişim, öğretmenin aktardıklarından çok daha fazlasını ifade ediyor. Çevrim içi eğitimde öğrenciler not almak, öğretmenin söylediklerinin doğruluğunu kontrol etmek veya konuya dair kaynak araştırmak gibi işleri, zamana ve sınıf ortamına bağlı kalmadan yapabiliyorlar. Derste kaçırdıkları veya anlayamadıkları konuları, daha sonra kayıtlardan dinleyebiliyorlar. Amaç bilgi dağarcığını genişletmekse, çevrim içi eğitim de fiziksel eğitim kadar etkili olabiliyor.

Çevrim içi eğitimin zayıf yanlarını değerlendirirken öncelikle potansiyel izolasyon sorununa işaret etmemiz gerekir. Pek çok üniversite, çevrim içi dersler açıyor ve öğrenciler bu derslere istedikleri yerden ve uygun oldukları zamanda katılabiliyorlar. Ancak, tek başına oldukları bir ortamda, akranlar arası etkileşimi ve sınıf içi sosyalleşmeyi gerçekleştiriyorlar. Eğitimde derin bir anlayış için gerekli olan müzakere, çatışma çözümü, tartışma gibi imkânlar, çevrim içi derste eksik kalıyor. Fizikselden çevrim içine geçişte, öğretimde neyin önemli olduğu bilgisi de değişiyor. Mesela sosyal müzakerelerin önemi azalırken, beceriler ve yetkinlikler sosyal alanlarda değil, bilgi aktarımını yönünde gelişme gösteriyor.

Mevcut literatür gösteriyor ki, bildiklerimizin %5'ini okulda, %95'ini eğitim ortamının dışında öğreniyoruz. Çevrim içi eğitim ile bu %95'lik kısmı kaçırıyoruz. Örgün eğitimin dışındaki %95'lik bölüm, bugün sosyal medya kullanımı ile gerçekleşiyor. Çocuklar, sosyal medya uygulamalarını kullanarak yeni bilgiler öğreniyor veya içerik

üretiyorlar. Bütün bu öğrenme şekilleri, okul dışında ve bireysel olarak gerçekleşiyor.

Dijital dünyanın ve çevrim içi eğitimin imkânlarını, fırsatlarını ve eksiklerini doğru tespit etmemiz gerekiyor. Çevrim içi eğitim bilgi edinme ve bilgiyi aktarma konusunda son derece etkili olurken; sosyal gelişim, iş birliği, sorun çözüme gibi alanlarda yetersiz kalıyor.

OKUMA GÜCÜ ADLI KİTABA REFERANSLA: DİKKAT DAĞINIKLIĞI ÇAĞINDA İNSANLARI OYALAYAN NEDİR?

PROF. FRANK FUREDİ

Yazar ve Akademisyen, Kent Üniversitesi, Birleşik
Krallık

“Bazı nörobilimciler, gençlerin beyinlerinin dijital teknolojilerle birlikte değişime uğradığı, bu sebeple onlardan kitap okumalarını ve karmaşık kavramları tartışmalarını bekleyemeyeceğimiz gibi argümanları savunuyor ve yayıyorlar. Bu argümanlar, entelektüel bilgi sürecinin önünü keser, eğitim standardını düşürür ve gençlerin kapasitesini görmemizi engeller. Dikkat dağınıklığı, sanıldığı gibi nörolojik bir durum değildir. İnsanın öğrenme kapasitesi ve odaklanma konusu, dijital öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayrılarak değerlendirilemez.”

Amerika'daki eğitimcilerle yürüttüğümüz bir tartışmada genel görüş, öğrencilerin en fazla 30 dakika ders yapabildiği, 30 dakikadan sonra

dikkatlerinin dağıldığı yönündeydi. Buluş çağındaki bir gencin derse dikkatini verme süresinin en fazla 15 dakika olduğunu düşünenler vardı. Bu görüş, insanın öğrenme potansiyelini küçük görmemize yol açar.

Yine son yıllarda bazı nörobilimciler, gençlerin beyinlerinin dijital teknolojilerle birlikte değişime uğradığı, bu sebeple onlardan kitap okumalarını ve karmaşık kavramları tartışmalarını bekleyemeyeceğimiz gibi argümanları savunuyor ve yayıyorlar. Bu argümanlar, entelektüel bilgi sürecinin önünü keser, eğitim standardını düşürür ve gençlerin kapasitesini görmemizi engeller. Dikkat dağınıklığı, sanıldığı gibi nörolojik bir durum değildir. İnsanın öğrenme kapasitesi ve odaklanma konusu, dijital öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayrılarak değerlendirilemez.

Öğrenme veya motivasyona dair bir sorun görülüyorsa, bunun sebeplerini nörolojik bağlamın dışında, başka yerlerde aramak gerekir. Acaba bu öğrenciler, ders içerikleri sıkıcı olduğu için motivasyon eksikliği yaşıyor olabilir mi? Ders içerikleri, anlatım teknikleri, derste kullanılan dil, araç gereçler, hızlı öğrenen ve istediği bilgiye internetten ulaşabilen bugünün gençleri için uygun mu?

Avrupa'da ders esnasında çocuklarla eğleniyoruz, oyunlar oynuyoruz. Bütün öğrencilerin elinde telefon veya tablet var. Videolar, bilgisayar oyunları ve esprili içerikler yoluyla dikkati dağılmış genç kitlelere de eğitim veriyoruz. Gençleri teknolojiden uzaklaştıramayacağımıza ve ellerinden akıllı cihazları alamayacağımıza göre, bu teknolojileri onların eğitim ve gelişimlerini güçlendirecek araçlar olarak kullanmanın yollarını bulmalıyız.

Ders süresini kısaltarak değil, içerikleri öğrencinin ilgisini çekecek hale getirerek eğitimi güçlendirebiliriz. Eğitim yöntemlerini uygulama biçimimiz ve mevcut

içerikler, bugün gençlere cazip gelmiyor. Kendi fikirlerini ve bilgiyi tartışmaya açan, bilgiyi aktarırken dijitalin imkânlarını kullanan eğitimcilerin dersleri gençlerin ilgisini çekiyor.

Dikkat dağınıklığını çok güçlü bir mefhum haline getirmemek ve sadece nörolojik bağlamda açıklamamak gerekiyor. Öğrencinin karmaşık düşünceleri anlamayacağını varsaydığımız takdirde, bilgiyi ve düşünceyi olabildiğince basite indirgeyerek aktarırız. Bu kolaycı bakış açısı, eğitim standardını ve öğrenciden beklentiyi düşürür. Eğitimin kalitesini, bilgi içeriğini ve bilimsel sorgulamayı zayıflatan bu tutum, gençlere ve geleceğe zarar verir.

DİJİTAL ÇAĞDA EBEVEYNLERİN DENGE HİKÂYELERİ

PROF. DR. ÖZGE HACİFAZLIOĞLU

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Rektör Yardımcısı

“Dijital dünyayla yakından temas ettiğimiz pandemi döneminde, iş-yaşam dengesini yeniden tanımladık. Bu dönemde dijital teknolojileri hayatımıza katarak oluşturduğumuz denge, hayatımızı düzenledi, kolaylaştırdı ve normalimiz haline geldi. Bazılarımız dijitalleşme sürecini, en çok ödün verdikleri dönem, bazıları da bağlantısızlık yaşadıkları süreç olarak tanımlıyor. Çünkü sürekli erişilebilir olma ve ekrandan kopmama durumu, denge kurma pratiğini olumsuz yönde etkiledi.”

Pandemi döneminde rollerimiz yeniden tanımlandı. Evlerin içine sınıf ve ofis düzeni kuruldu. İş, okul, spor, sosyal hayat gibi günlük yaşamın bütün alanları evin içinde toplandı. Ve hepimiz yeni bir denge kurmaya başladık. Yeni hikâyeler, farklı tecrübeler yaşamaya başladık. Dijital çağa öngördüğümüzden daha hızlı uyum sağ-

ladık. Teknolojiyi en az kullananımız bile evden çıkmadan alışveriş yapmayı, fatura ödemeyi, çocuğun on-line dersini başlatmayı öğrendi. Ardından dijital kullanımının, aslında hayatımızı kolaylaştırdığını fark ettik. Dijital platformların, fiziksel olarak bir araya gelmenin mümkün olmadığı durumlarda bizi buluşturan, işlerimizi evden de sürdürmeyi mümkün kılan özelliğini keşfettik.

İş-yaşam dengesini anlatırken, denge metaforunu çokça kullanırız. Mesela bisiklet, denge metaforuna verilecek en güzel örneklerden biridir. Bisikleti kullanırken dengeyi sağlamak, yola bakmak, yola bakarken etrafı kollamak, dinamik bir odaklanma yapmak, bir engelle karşılaştığımızda engeli bertaraf etmek zorundayızdır. Bisikleti spor yapmak, ulaşımı sağlamak için kullanırken aynı zamanda bisiklet sürmenin keyfini de yaşarız. Yaşamdaki denge arayışı da aynı bu şekildedir. Dengeyi hayatımızın bir parçası haline getirip onu otomatikman kurguladığımızda ve bir düzen olarak oturduğumuzda, dengeyi kurmaya başlarız. Dijital dünya ile yakından temas ettiğimiz pandemi döneminde, iş-yaşam dengesini yeniden tanımladık. Bu dönemde dijital teknolojileri hayatımıza katarak oluşturduğumuz denge, hayatımızı düzenledi, kolaylaştırdı ve normalimiz haline geldi.

“Dört yakıcı kuramı” olarak ifade edilen sağlık, aile, iş, arkadaşlar dörtlüsünden biri eksik kaldığında, bireyin dengesi bozulmaya başlar. İş yaşam dengesini kuramadığı durumlarda kişilerin, işinden ayrılma veya arkadaşlarıyla görüşmeme gibi eksiltmelere yöneldiğini görürüz. Oysa yaşamı bütünleyen en önemli parçalardan biri olan “iş” veya “arkadaşlar” parçasını çıkarttığımızda bütün bozuluyor. İşte burada denge modelleri devreye giriyor. Denge çeşitleri tamamlayıcı denge, ödün vermeye veya çatışmaya dayalı denge ve bağlantısızlık olarak karşımıza çıkıyor.

Hayatınızdaki her alana (iş, aile, spor, eğlence vs.) eşit zaman ayırabiliyorsanız tamamlayıcı dengeyi kurmuşsunuz demektir. Ödün vermeye dayalı dengede, rollerimizden birini önceleyebilir veya bazılarında ödün verebiliriz. Mesela, çocuğunuza bakmak için işinize ara verebilir veya arkadaşlarımızla daha az vakit geçirebiliriz. Bu ödün vermeler çatışmaya dönüşmediği sürece tolere edilebilir. İş-yaşam dengesi çatışmaya ve aşırı strese uzanıyorsa, çatışmaya dayalı denge devreye girmiştir. Bağlantısızlık denilen aile, arkadaş, sanat, spor gibi alanların yerini sadece işin alması ise en yıkıcı ve tehlikeli denge şeklidir. Görüştüğüm kişilerden bazıları dijitalleşme sürecini, en çok ödün verdikleri dönem, bazıları da bağlantısızlık yaşadıkları süreç olarak tanımladılar. Çünkü sürekli erişilebilir olma ve ekrandan kopmama durumu, denge kurma pratiğini olumsuz yönde etkiledi.

TÜBİTAK'ın "1001 Covid 19 Sürecinde Hemşire Ebeveynlerin Hastane ve Aile Yaşamında Denge Arayışları" projesi kapsamında Türkiye'nin dört bir yanından hemşire ebeveynlerle görüştük. Kendilerinin, pandemi döneminde günlerce evlerine gitmediklerini, aileleri ve çocuklarıyla görüşmediklerini, iş yaşam dengesini sağlayamadıklarını, bu sebeple de çatışmaya dayalı bir denge ile süreci yürüttüklerini gördük.

Pandemi sürecinde sağlık çalışanı kadınlar için aile, komşu, akraba gibi destek mekanizmalarının önemi arttı. Ülke olarak toplumsal desteği güçlendirme ve yılmazlık becerisi geliştirme noktasında başarılı olduğumuzu tecrübe ettik. Birçok sağlık çalışanı kadın bu dönemde yaşadığı zorlukları, toplumsal destek sayesinde daha hafif atlattı.

SİBER ÇAĞDA VAROLUŞUN SÜREKLİLİĞİ SORUNU

PROF. DR. AYHAN BIÇAK

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe
Bölümü

“Sömürgecilik, tarih boyunca hep var olmuştur. Dijital çağda sömürgecilik etkisini derinleştirirken ve geleceğini planlarken, toplumları da hiyerarşik bir kategoriye sokmuştur. Siber çağ, kişiler arası denksizliği, toplumlar arası denksizliğe taşımıştır. Ahlaklılığı merkeze almadıkça ve insanları denk kabul etmedikçe, hiçbir insanlık sorununu çözemeyiz. Ahlaki sorunları felsefi zeminde tartışmak ve insandan yana çözümler üretmek zorundayız.”

Dijital dünyada insan kalmak gibi bir tedirginliği dile getirmiş olmayı çok kıymetli buluyorum. O halde konuya insan olmakla başlayalım. Bizler, insan olmayı kültürel varlığımızla gerçekleştiriyoruz. İnsan olarak kültürel varlığımızın kendisini ifade ettiği iki becerimiz vardır: Zihinsel ve ahlaki beceriler... Zihinsel becerileri-

mizi geliştirmemiz ve zihinsel sorunları dengelemek için ahlaki bir olgunluğa erişmemiz gerekmektedir. Bir yandan olağanüstü sorunlar karşısında başarılar sergilerken, diğer yandan kendimiz için büyük sorunlar yaratıyoruz. Bu sorunları dengeleyebilmenin önemli ayaklarından biri de ahlaklılıkta belli bir olgunluğa varmaktır. Burada “insanlık sorunları” başlığını açmak istiyorum.

İnsanda var olan kibir, açgözlülük ve güç tutkusu gibi özellikler, biyolojik yapımızdan geliyor ve kültürel yapımızla destekleniyor. Sorunlarımızın birinci dereceden kaynağı bu... İkinci olarak 10 bin yıldır devam eden ve kültürel yapıda oluşturduğumuz “eşitsizlik” sorunundan bahsedebiliriz. Eşitsizlik, en çok iktisadi anlamda kendini gösteriyor. İktisadi eşitsizlik, bireylerin denk olmadığına kanıtı hükmündedir. Bu eşitsizliğin kurumlaşması ve derinleşmesi Tarım Devrimi’yle başlamıştır.

İnsanlık sorunlarından bir diğeri de kabileciliktir. Kabilecilik, tarım toplumlarına bağlı olarak derinleşmiş; devletleşme, uluslaşma, inançlar ve iktisadi imkânlar, insanlığı kabileleştirmiştir. Akrabalıktan gelen kabile kültüründe dışa kapalılık vardır ancak bu durum, devletleşme sürecinde daha da güçlenmiş durumda. Günümüzde ise kabilecilik bambaşka kavramlar ve anlamlarla karşımıza çıkıyor. Mesela, çıkar gruplarının hepsini kabile olarak tanımlıyorum.

Sömürgecilik tarih boyunca vardı ancak siber çağ, kişiler arası denksizliği, toplumlar arası denksizliğe taşıdı. Yani sömürgecilik etkisini sürdürürken ve geleceğini planlarken, toplumları da hiyerarşik bir kategoriye sokmayı başarmıştır. Yine 20. yüzyılın önemli sorunlarından biri eşitsizliktir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfus arttı, insanların yaşam süresi uzadı. Çevre kirliliğine bağlı olarak iklim değişikliği sorunu öne çıktı. Önümüzdeki yıllarda

Akdeniz ülkeleri başta olmak üzere, insanlık çölleşmeyle birlikte ağır bedeller ödeyecektir.

20. ve 21. yüzyılda insan bedenine dair çok önemli çalışmalar yapıldı. Günümüzde kalp gibi hayati organları dışarıda üretip, gerektiğinde insana nakletme uygulamasına çok yaklaşıldı. Başta hastalıkların tedavisi için geliştirilen teknolojiler, artık insan bedenini daha uzun ömürlü ve dayanıklı hale getirmek amacına odaklandı. Mesela tüp bebek yöntemi tüm dünyada yaygın olarak kullanılan ve başarı oranı yüksek bir uygulama. Bu yöntemden yola çıkarak, laboratuvarda oluşturulmuş ve anne rahmine yerleştirilmiş bir embriyo, 2 yıl suni rahimde büyütülebilir. Organlarının tümü, DNA'ları üzerinden geliştirilmiş ve ihtiyaç duyacağı bütün bilgiler beynine yüklenmiş olarak 25 yaşında laboratuvardan çıkartılabilir. Bugün için bilim kurgu denilebilecek bu hikâyenin, 2050'lerde gerçek olacağını iddia eden pek çok bilim insanı var. Bu kurguya göre gelecekte, teknolojilerin ürettiği ve "insanımsılar" olarak adlandırılan yeni bir insan tipi ortaya çıkacak. Bu durumda, insanımsımlarla ilgili bazı soruları şimdiden sormamız gerekiyor.

Bedensel, zihinsel, ilkesel ve mesleki donanımı, onu üretenler tarafından belirlenmiş bu insanımsılar, insan sayılabilir mi? Üretim merkezleri kamuya mı özel şirketlere mi ait olacak? İnsanımsımların hangi amaca yönelik olduğuna kim karar verecek? İnsanımsılar, kendilerine yüklenen bilgileri özgürce kullanabilecekler mi? Ahlaki bilinç geliştirebilecekler mi? Yeteneklerini kullanma sınırlarını kim belirleyecek? İnsanımsımların oluşturacağı toplum, nasıl bir yapıya sahip olacak? İktisadi ve hukuki ihtiyaçları nasıl karşılanacak? İnsanımsımların olduğu bir dünyada aileye ihtiyaç kalır mı?

Tarih boyunca insanlığın en büyük hayali ve amacı

sağlıklı ve uzun ömürlü olmaktır. İnsanımsı üreterek, bu amaca ulaşmış olacağız. Bilgi birikimi, bilinç gelişmişliği ve bedeninin dayanıklılığına bağlı olarak çok uzun ömürler sürmek mümkün olacak. KADEM'in "insan kalmak" üzerine başlattığı bu tartışma, 2050'lerdeki insanımsılar varsayımı üzerine düşünmeyi gerektiriyor. İnsanımsılar geldiğinde insan kalacak mıyız? Burada farklı birkaç senaryoyu konuşabiliriz:

Birincisi, küresel güçler kendi aralarında anlaşarak, bir dünya devleti şeklinde teşkilatlanabilirler ve dünyayı bölüşebilirler. İnsanımsıları birinci derece vatandaş kabul ederek onlar üzerinden dünyayı yeniden şekillendirebilir ve yönetebilirler. Hiyerarşinin altlarında ve ortalarında kalan toplumları, dünyadan silebilir veya pazar olarak kullanmaya devam edebilirler.

Daha gerçekçi senaryolardan biri, iklim değişikliği sandığı kadar güçlü olursa, dünya kıtlık sebebiyle sarsılacak ve dünyanın küresel düzeni bozulacak. Açlıktan dolayı insanlar şehirleri terk edince, şehirleri işleten kurumlar bozulacak. İstanbul'a 2 hafta yiyecek girmese iç savaş çıkar. Bu kıtlığı dünya ölçeğinde düşünürsek, sistem büyük ölçüde sarsılacak ve çökecektir. Güçlü ülkeler de buna dayanamayacak ve pazarları ellerinden gidecek. Şirketleri çökecek ve bunun sonucunda da işsizlik artacak. Böyle bir durumda dünya nüfusu birkaç milyona inebilir. Dünyadaki açlık durumu bütün sistemi çökertir. Öbür tarafta tarım alanları talan edilecek ve sistem bozulacak.

Bugün hiçbir toplum, kendi sorununu diğerlerinden bağımsız olarak çözemiyor. Küresel medeniyet, insanlığı öyle bir hale getirdi ki birbirimize tutunuyoruz ve bataklığa düşmemeye çalışıyoruz. İnsanlık hiyerarşisinde ilk kay-

bolacak grup olan fakir toplumlar, daha şimdiden beline kadar bataklığa batmış durumda.

Benim önerim, olabirliği zayıf olsa da bir dünya devletinin kurulmasıdır. Ülkelerin bir barış anlaşmasına ihtiyacı var. Bu barış anlaşması yapılırsa, yeni bir dünya devleti tasarımı oluşturulacak ve bizler ona yöneleceğiz. Akademisyenler ve entelektüeller olarak insanlığın geleceği hakkında tasavvurlarımız, kurgularımız olması gerekiyor. Bu barış anlaşmasının ilkelerden biri, ahlaklılığı merkeze almak olmalıdır. Çünkü insanlığın birbirine denkliliğini kabul eden tek değer sistemi budur. Başka hiçbir değer sistemi ve kurum, insanlığın birbirine denkliliğini kabul etmiyor. İnsanları birbirlerine denk kabul etmediğimiz sürece hiçbir sorunu çözemeyiz. Kabilelerin bazıları kendi durumlarını iyileştirebilir ama gördük ki ya birlikte batacağız ya da hep birlikte çıkacağız. Bataklıktan çıkmanın yolu, ahlaklılık temelinde kişilerin birbirlerine denkliliğini kabul eden iktisadi, siyasi, hukuki sistemler ve kurumların geliştirilmesidir.

İktisat, önemli ikinci değerdir. Dünyadaki insanların tamamı, belli bir iş ve barınağına sahip olmak durumunda. Bu sebeple insanların “denk” ve “iyi” kategorisinde yaşamaları sağlanmalıdır. Yine kişilerin her birinin hukuki hakları güvenceye alınmalıdır. Öğretimin ahlaki bir temelde yaratıcı, sorun çözücü ve yarışmacı bir zihniyetle yürütülmesi gerekiyor. Başkasının sorumluluğunu paylaşmak, kimseye zarar vermemek, yardım etmek, ahlaklılığın temel taşlarıdır. Bunun için de ilkeli, yaratıcı ve sorun çözücü bir öğretim sistemine ihtiyaç var.

Doğanın kullanımı çok önemli bir arka plana sahiptir. Şimdiye kadar doğayı çok hoyrat kullandık. Dünya devletinin birincil vazifeleri arasında, doğanın korunması yer almalıdır. Doğa kime ait? İnsanlığa mı, canlılığa mı, dev-

letlere mi? Bu soru çok önemlidir. Doğanın kime ait olduğuna barış anlaşmasında yer verilmesi gerekiyor. Doğa, canlılığa ve canlılık adına insanlığa aittir.

Bir diğer önemli husus, mevcut şartlarda tarihsel kimliğimizi koruyabilmemizdir. İnsanlık boyunca tek bir devlet yoktu, dünyada çok kimlikli olarak varlığımızı sürdürdük. 20. yüzyılın başlarında 10 bin dilin konuşulduğu tahmin ediliyor. 21. yüzyılda bu sayı 3 bine düştü. Bu gerçekliği göz önüne aldığımızda dünya devletinin, binlerce kültürü taşıyan halkların kimliğini koruması gerekiyor. “İnsan kalmak” kaygısı taşıyanlar olarak, bütün bu sorunları ahlaki ve felsefi zeminde tartışmakla yükümlüüz.

BİLGİNİN DİJİTALLEŞTİĞİ BİR DÜNYADA HAKİKATE ULAŞMAK İÇİN HANGİ YOLLARA BAŞVURULMALI?

ASST. PROF. RAY WALSHÉ

Akademisyen, Dublin Kent Üniversitesi, İrlanda

“Veri ve yapay zekâyla ilgili farklı ekosistemlerdeki kaotik durumu, sadece standartlar belirleyerek çözebiliriz. İnterdisipliner çalışmalarla yapay zekâ, Big Data ve nesnelerin internetine dair ilkeler belirlenmeli, kilit teknolojilere yatırım yapılmalı, veri gizliliği ve korunması konusunda uluslararası standartlar getirilmelidir. Verinin tıp, sağlık, beslenme, teknoloji gibi her alanda kaliteli ve güvenli olmasını gözetmek, insan hakları kapsamındadır. Büyük veri yoktur. Veriyi büyük ve değerli yapan, kullanıldığı bağlamdır. Bu nedenle veriyi değil, bağlamı yüceltmeliyiz.”

Dijitalleşmeyle birlikte “veri” hakkında daha çok düşünmeye ve konuşmaya başladık. Dünyada ne kadar veri var, ne kadarı erişime açık, ne kadarı gerçek veya üretilmiştir ve bunların ma-

liyeti nedir? Bu soruların cevabına ulaşmak ve veri konusunu anlamak için önce Sanayi Devrimi'ne bakmamız lazım. Her gün yapay zekânın yeni formları ortaya çıkıyor. Teknoloji sürekli çeşitleniyor ve değişiyor. Bu gelişmeler, yaşama şeklimizi değiştirirken bir yandan da “derin öğrenme” gibi yeni kavramları ve sistemleri tartışmaya açıyor. Dünya genelinde devletler ve özel şirketler, bu konuda ciddi araştırmalar yapıyor.

Hayatımızdaki her şeyin dijitalle etkileşim halinde olması sebebiyle veri, tüm dünyada hızla büyümektedir. Verinin kontrollü ortamda toplanması, belli yönetim standartlarının geliştirilmesi, verinin bakımı, özel bilgilerin korunması ve gizliliği için belli sistemlerin oluşturulması önem kazanmıştır. Günlük hayatta kullandığımız nesnelere artık internete bağlı. Saatler, telefonlar, evde kullanılan makinalar, hatta evler... Nesnelere interneti adı verilen bu alan, her gün üstüne yenisini ekliyor. Verileri toplayıp insanların hizmetine sunan bir dünya var.

Dijital hizmetler çok hızlı geliyor ve her hizmet, beraberinde daha fazla veri getiriyor. İnsanlar bu verileri, veri platformlarında kullanıyorlar ve paylaşıyorlar. Bu durum bizi, bulut platformuna taşıyor. Bulut platformları sahip oldukları dağıtım sistemleriyle verileri toplayıp, insanların kullanımına sunuyor. Bu verilere erişebilmek ve verilerden mantıklı sonuçlar çıkarabilmek için, sanal ve fiziksel dünya arasında dijital ara yüzlere ihtiyaç vardır. Sensörler, sismik cihazlar, hava durumunu ve volkanik dağların ısını ölçen cihazlar gibi... Bunların hepsi saniyeler içinde fiziksel dünyaya bilgi gönderiyor.

Büyük veri, nesnelere interneti, 5G gibi kavramlar, yapay zekâ ile devreye girmiştir. Yapay zekâ ile akıllı bir toplum oluşturabiliyoruz ve değerler yaratabiliyoruz. Ör-

neğin telefonunuzla evinizdeki sıcaklığı ayarlayabiliyorsunuz. Tarımdan finansa ve üretime kadar birçok alanda faaliyetlerin artık birbiriyle bağlı olduğunu görüyoruz. Ve bu durum insanlık adına belli fırsatlar doğuruyor.

Veri önemli bir kaynak haline gelince, verinin kalitesi de değer kazanmıştır. Verideki hataların anlaşılması, miktarının belirlenmesi ve yönetilmesi için, verinin doğruluğuna güvence vermemiz gerekiyor. Ancak bunu nasıl bir bağlama oturtacağımız noktasında hala belirsizlikler var. Bununla birlikte veriyi yönetmek, veri hakkı, bilgiye erişim, kişisel bilgilerin korunması gibi çok farklı konu başlıkları ortaya çıkıyor. Teknolojik yeniliklerle birlikte bu kilit teknolojilere yatırım yapılması, uluslararası standartlar ve entegre platformlar oluşturulması gerekiyor. Bu platformlar sayesinde veri tüketimini kontrol edebilir ve yönetebiliriz.

Bireysel olarak, karşılaştığımız verileri mantık süzgecinden geçirmek zorundayız. Güvenilir kaynaklara yönelmek, işimizi kolaylaştırır. Verinin tıp, sağlık beslenme, teknoloji gibi her alanda kaliteli ve güvenli olmasını gözetmek de insan hakları kapsamındadır. Uluslararası teknik komiteler, ortaya çıkan teknolojilerle ilgili yeni standartlar geliştirmeye çalışıyorlar. İnterdisipliner gruplarla birlikte yapay zekâ, nesnelerin interneti ve Big Data ile ilgili kılavuz ilkeler belirliyorlar ve belli standartlar geliştirmeye çalışıyorlar.

Kurumlar arası iş birliği, verinin adlandırılması, ele alınması, doğrulanması, ulusal ve uluslararası düzeyde koordinasyon ve iş birliğini gerektiriyor. Karar verme süreçlerimizi yapay zekâyâ bırakacaksak, yapay zekâyâ güveniyor olmamız; kalite bekliyorsak sistemlerin güvenliğini belli bir standart grubuna dayandırmamız gerekiyor.

Veri ve yapay zekâyla ilgili çok farklı ekosistemler var. Bunların kontrolü ve standartlaştırılmasıyla ilgili çalışmalar da devam ediyor. Yeni teknolojiler, büyük veri, nesnelerin interneti ve bulut gibi sistemler ortaya çıktığında, aralarında rekabet varmış gibi sunuluyor ve kaotik bir ortam yaratılıyor. Bu kaotik ortamı düzenleyecek olan standartlardır. Standartlara bakarak en iyi teknolojiyi seçme imkânımız olur. Büyük veri diye bir şey yoktur. Veriyi büyük ve değerli yapan, kullanıldığı bağlamdır. Bu sebeple veriyi değil, bağlamı yüceltmeliyiz.

DİJİTAL ÖDEME SİSTEMLERİ VE FİNTEK EKOSİSTEMİ

MEHMET SAİT GÜL

Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Bilgi Teknolojileri ve Operasyon Genel Müdür Yardımcısı

“Dijitalleşmeyle birlikte finansal teknolojilerde şeffaflık kavramı önem kazandı. Kişisel verilerin korunması, müşteri sırrı, şeffaflık ve güvenlik, açık kaynaklarla birlikte kontrol altında tutabileceğimiz mekanizmalar olarak ortaya çıkmıştır. Bilişim alanındaki her sektörde, açık kaynak sistemlerini kullanma imkânı vardır. Açık kaynak alternatifli, maliyetsiz ve şeffaf olması gibi özellikleriyle, finans sektörünü destekleyen bir ekosistemdir.”

Fintek (finansal teknolojiler) dünyasının ödeme sistemleri ayağında, çok önemli gelişmeler olmaktadır. Ödeme sistemleri, finteklerin lokomotifi sayılan alanlarından biridir. Özellikle finteklerin hızlı gelişimi ve teknolojinin ürün ve uygulama olarak devreye sokulmasına hız kazandıracak noktalara baktığımızda açık kaynak kavramının ön

plana çıktığını görüyoruz. Meseleyi finteklerin gelişimi ve bunları destekleyen teknolojilerle birlikte değerlendirmek gerekir.

Açık kaynak yapılanmaları, özgür yazılım kavramıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bunların arkasında, kullanıcı grupları ve kullanıcı toplulukları bulunur. Açık kaynak kavramı, özgürlüğün ötesinde erişim imkânı da tanıdığı için, teknoloji altyapımızı yenileme ve ilerletme, yetişmiş insan kaynağı oluşturma gibi anlamların üzerine bina edilmiştir.

Bilişim alanlarında yetişmiş insan kaynağı oluşturma noktasında açık kaynak çok önemli bir platform olarak ortaya çıkıyor. Açık kaynağın, ticari ürünlerle kıyaslandığında daha basit bir lisanslama modeli olduğunu da görüyoruz. Maliyet, açık kaynağın ön plana çıkan noktalarından biridir. Çünkü yazılımın özgür olması, bir maliyetinin olmamasını da beraberinde getiriyor. Dolayısıyla bu kodlara ve sistemlere erişimde, kullanımda ve ürünün lisanslanması anlamında herhangi bir maliyet ortaya çıkmıyor.

Açık kaynak kod, bilişim sektöründe ve tüm alanlarda var olan ve belli standartlar çerçevesinde geliştirilen uygulamalardır. Bu standartlar, birbiri arasında entegrasyon ve uyulanabilirlik özelliklerini de öne çıkartır. Açık kaynak kod uygulamaları, ekosistemimizi farklı uygulamalarla desteklememize imkân veren, birbiri arasında iş yapabilirlik kabiliyetleri yüksek sistemlerdir.

Dijitalleşmenin artması ve yaygınlaşmasıyla birlikte şeffaflık kavramı önem kazandı. Açık kaynağın güvenlik noktası, şeffaflıktır. Kişisel verilerin korunması, müşteri sırrı, şeffaflık ve güvenlik gibi konular, açık kaynaklarla birlikte çok daha kontrol altında tutabileceğimiz mekanizmalar olarak görülmektedir. Bilişim alanındaki her sektörde açık kaynak sistemlerini kullanma imkânı vardır.

Açık kaynak ekosistemi, alternatifli, maliyetsiz ve şeffaf olması gibi özellikleriyle, finans sektörünü destekleyen bir ekosistemdir. Veri tabanı, işletim sistemi, ofis ve anti virüs programları, video konferans gibi uygulamaların tümünde, açık kaynak kullanılabilir. Özellikle finans sektörü, hem uygulaması gereken standart ve mevzuat hem de sistemlerinin güvenliği anlamında, teknolojiyi ileride kullanan sektörlerden birisidir.

Ziraat Katılım olarak teknolojide millileşme başlığı altında uyguladığımız strateji çerçevesinde, özellikle birkaç yıldır yoğunlaşan açık kaynakta dönüşümü sağlamış durumdayız. Ziraat Katılım'da açık kaynak dönüşümünü hayata geçirirsek, diğer sektörlerin buna daha güvenle yaklaşacağını düşünerek yola çıktık. Tüm Ziraat Katılım şubelerinde ofis, video konferans, şube, iş birliği uygulamaları anlamında açık kaynak sistemlerini kullanır hale geldik. Açık kaynakta bir paylaşım kültürü vardır: Genişlesin, yayılsın, kullananlar artsın. Güvenli dosya paylaşımı gibi birçok noktada, tüm kurumların güvenle kullanabileceği uygulamalar bütününden bahsediyoruz.

Katılım Finans sistemine ürünler çerçevesinde baktığımızda, birtakım ürün grupları olduğunu görürüz. İşletme ortaklığı, finansal ve proje ortaklıkları gibi yapıların, katılım finans sistemi içerisinde ön plana çıkartılması zaruretler. Bunlar, bireyin kendi ihtiyaçlarını karşılamaından, ülkenin kalkınması noktasına kadar uçtan uca destek sağlayabilecek mekanizmalardır.

Biliyoruz ki katma değerli alanlardan birisi bilişim ve teknoloji alanıdır. Peki, bilişim alanındaki gelişmeyi sağlayacak ne tür ortaklıklar yapabiliriz? Burada fintek kavramı karşımıza çıkıyor. Finansal teknoloji dediğimiz zaman, özellikle son dönemde kanuni düzenlemeler çerçevesinde

sözleşmelerin uzaktan imzalanabilmesi, uzaktan müşteri edinimi gibi konuların değer kazandığını görüyoruz. Uzaktan müşteri edinimi, müşteriye tanıma, müşteri bilgilerinin biyometrik verilerle doğrulanması, verilerin diğer bilgi kaynaklarıyla teyit edilmesi gibi bir takım teknolojilerin de kullanılmasını gerektiriyor.

Geldiğimiz noktada veri büyük önem kazanmış durumda. Veri alanında standartların oluşması ve güvenli bir şekilde yaygınlaşması, fintekler için de çok önemlidir. Verimizi yönetebilmek için önce veriyi tanımamız gerekir.

FİNANSAL TEKNOLOJİ ŞİRKETLERİ VE DİJİTAL ÖDEME SİSTEMLERİ

BURHAN ELİAÇIK

Türkiye Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşları
Yönetim Kurulu Başkanı

“2017 ölçümlerine göre 17-20 milyon kişi bankacılık hizmetlerine erişemiyor. Bunlar büyük oranda ev hanımları, düzenli geliri olmayan dönemsel çalışanlar ve öğrenciler... Ev hanımlarını ve gelir piramidinin daha altında kalan grupları, finansal çözümlerle tanıştırmak ve finansal ekosisteme dâhil etmek gerekiyor. Finansal teknoloji kuruluşları bunu büyük kampanyalar ve reklamlarla değil; birey odaklı, güvenli, ulaşılabilir ve kullanılabilir hizmetlerle gerçekleştirebilirler.”

Bankacılık, çok eski tarihlerden günümüze kadar hep var olmuştur ve olmaya devam edecektir. Bankacılığın faaliyetini yürütmesinin temelinde, güven unsuru yatar. Bu güveni de, kurumsal yapılarla ve belirli düzenlemelere tabi olarak güvence altına alırız.

Dijital dönemde Türkiye gibi bankaların do-

minant olduğu ülkelerdeki kurumsal yapıların, teknolojik dönüşüme ve devinime ayak uydurması gerekiyor. Bunun için de hem uluslararası hem de yerel mevzuatta değişiklikler yapılması zorunludur. Elektronik para sistemleri hayatımıza çok hızlı girdi. Böylece dünyadaki dijital dönüşüme ayak uydurabilen, yeniliğe teşvik edici, etkin, hızlı refleks gösteren finansal teknolojiler önem kazandı.

Teknoloji çağında operasyonu, kas gücü daha yüksek kuruluşlar değil, teknolojiyi etkin kullananlar gerçekleştiriyor. Finansal teknolojinin doğuş amacı, finansal sisteme yenilikleri katmak, teknolojiyi de kullanarak insanları küçük ölçekte finansal sisteme katacak enstrümanlar üretmektir.

Finansal teknoloji şirketleri, çok büyük ürün ve hizmetleri büyük yatırımlarla geliştiren şirketler değildir. Teknolojiyi etkin kullanan, dünyadaki gelişimleri yakından takip ederek hizmet veren kuruluşlardır. Çünkü bölgesel ve küresel bir rekabet unsuru olmak istiyorsanız, teknolojiyi etkin kullanmanız gerekir.

Türkiye’de küçük bir işletmeyi ele alalım. Bu işletmenin pek çok kart programından ödeme desteği alması, takisit yapması gerekir. Ulusal cüzdan programları, uluslararası şirketlerin ödemeyi hızlandıran çözümleri gibi, ödeme sistemine ait pek çok teknolojiyi takip etmesi ve ona adapte olması beklenir. Burada finansal teknoloji şirketleri devreye girerek bunları tek noktadan kolayca çözülebilir hale getiriyor.

Günümüzde bankaların şube sayıları azalıyor ancak akıllı telefonların penetrasyon oranı çok yüksek. Aslında mobil bankacılıkla herkese dokunabilecek durumdayız. Belli bir kesim şu anda şubeler ya da mobil bankacılık ve dijital bankacılık gibi kanallarla bankacılık sistemini kullanıyor. Ama

geri kalanlar -2017 ölçümlerine göre 17-20 milyon arası kişi-bankacılık hizmetlerine erişemiyor. Bu hizmetlerden faydalanamayan grup büyük oranda ev kadınları, düzenli geliri olmayan dönemsel çalışanlar ve öğrencilerdir.

Ev hanımlarını ve gelir piramidinin daha altında kalan grupları, finansal çözümlerle tanıştırmak ve finansal ekosisteme dâhil etmek son derece önemlidir. Finansal teknoloji kuruluşları bu katılımı büyük kampanyalar ve reklamlarla değil; birey odaklı, güvenli, ulaşılabilir ve kullanılabilir hizmetlerle gerçekleştirebilirler.

KADIN VE DİJİTAL DÜNYA

GÜLSER USTAOĞLU

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler
Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürü

“Bakanlık olarak kadınların dijital teknoloji becerilerini geliştirmek adına STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) eğitimleri ve kadın girişimciliğini teşvik etmek amacıyla para yönetimi, gelir, harcama, birikim, tasarruf ve yatırım gibi konularda 81 ilimizde okuryazarlık seminerleri düzenliyoruz. KOSGEB (T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) kadın girişimcilere ayrıcalıklı destekler sunuyor. İçişleri Bakanlığı iş birliği ile geliştirdiğimiz KADES uygulaması ile acil durumlarda kadınlara tek tuşla ve yalnızca 5 dakika içerisinde yardım sağlanıyor.”

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde yer verilen, kadınların güçlendirilmesi kapsamında yapılacak çalışmalarda dijitalleşmeye ayrı bir önem atfediliyor. Çünkü günümüzde dijital gelişmeler ve dönüşüm, yeni iş alanları, yeni çalışma biçim-

leri, değişen hayat tarzları, eğitim yöntemleri, güvenlik sorunları gibi birçok bilinmezi de gündemimize taşımış durumda. Toplumun tüm yapılarını değiştirecek olan bu dönüşümün önemli fırsatları da beraberinde getirdiği bir gerçek. Söz konusu fırsatlardan en iyi biçimde yararlanabilmesi için nüfusun her kesiminde dijital becerilere yatırım yapılması çok önemli. Çünkü bilimi üreten ve en iyi şekilde teknolojisine yansıtan toplumların söz sahibi olduğu bir çağda yaşıyoruz.

STEM sistemini okul öncesinden yüksek öğretime kadar eğitimin her kademesine entegre edebilirsek yaratıcı, üretken, çağın ihtiyaç duyduğu beceriler ile donatılmış yeni nesiller yetiştirebiliriz. Bu kapsamda ülkemizde yapılan bir araştırmada, 2023 yılındaki istihdamın en az yüzde 10'unun STEM alanları ile ilgili olacağı tespit edildi. Aynı araştırmada STEM alanlarına ivme kazandırılmazsa tespit edilen ihtiyacın yüzde 31'inin karşılanamayacağı öngörüldü. Bu tespit, insan kaynağını doğru kullanmanın önemini ve nüfusumuzun yarısını oluşturan kadınların potansiyelinden faydalanılmasının zaruretini ortaya koyuyor. Bu sebeple kadınların dijital teknoloji becerilerini geliştirmek için STEM eğitimi ve öğretimini teşvik etmemiz gerekiyor.

Bu kapsamda TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu bünyesinde başta kız çocukları olmak üzere, Gençlerin STEM Alanlarına Yönlendirilmesi Alt Komisyonu kuruldu. Öte yandan Bakanlığımız tarafından uygulamaya konulan Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı'nda bilgi ve teknoloji alanında sağlanan desteklerde, kadınlara öncelik verilmesi ve dijital okuryazarlık eğitimlerine kadınların katılımının artırılması gibi faaliyetlere yer verdik.

Yine Bakanlığımız ve paydaşlarımızla birlikte “Türkiye’nin Mühendis Kızları” projesini yürütüyoruz.

İnternet ve iletişim teknolojilerinin kadınlar tarafından kullanılmasının önündeki en büyük engellerden biri, kadınların bu alanda yeterli bilgi ve eğitim alamaması olarak karşımıza çıkıyor. Bakanlığımız bu eksikliği, dijital okuryazarlık eğitimlerine kadınların katılımını artırmaya yönelik çalışmalarla gidermeyi hedefliyor. Yine kadın girişimciliğini teşvik etmek amacıyla kadınların para yönetimi, gelir, harcama, birikim, tasarruf ve yatırım gibi konularda 81 ilimizde okuryazarlık seminerleri düzenliyoruz. KOSGEB kadın girişimcilere, ücretsiz girişimcilik eğitimleri ve ayrıcalıklı destekler veriyor.

Bununla birlikte yüksek can güvenliği riski olan şiddet mağdurlarının etkin korunması için başlattığımız elektronik kelepçe uygulamamıza devam ediyoruz. Bakanlığımız bünyesinde hizmet veren Alo183 Sosyal Destek Hattı ile şiddete uğrayan veya uğrama riski taşıyan, destek ve yardıma ihtiyacı olan kadınlar ve kız çocukları için psikolojik ve ekonomik danışma hizmeti sunuyoruz. İçişleri Bakanlığı iş birliği ile geliştirdiğimiz Kadın Destek Sistemi Mobil Uygulaması (KADES) ile kadınlara acil durumlarda tek tuş ile yalnızca 5 dakika içerisinde yardım sağlanıyor.

İnternete erişimin artması, bilgilerin hızlı yayılması ve sosyal medyanın yaygın kullanımı her alanda birçok fırsat sunuyor. Ancak söz konusu teknolojiler ile kadına yönelik şiddet türlerinden biri olan siber şiddetin yaygınlaştığını da görüyoruz. Mevcut araştırmalara göre kadınların erkeklere kıyasla orantısız biçimde siber şiddet biçimlerinin hedefi olduğu ve bu şiddet türünün daha travmatik sonuçlar doğurduğu tespit edilmiştir.

Dijital kamusal alan olarak kabul edilen internetin, herkes

için güvenli ve güçlendirici bir yer olmasını sağlamaya yoğunlaşmamız gerekiyor. Kadınların gerçekleşen bu küresel dönüşümden azami ölçüde faydalanması ve ekonomiye katılması için bütün politik kaldıraçları kullanmalıyız. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak tüm sektörlerde, bilhassa kadınların güçlenmesini destekleyecek projelerde, her türlü iş birliğine açık olduğumuzu da ifade etmeliyim.

TÜRKİYE'DE MEDYA VE DİNDARLIK

PROF. DR. MEHMET AKGÜL

Akademisyen, Necmettin Erbakan Üniversitesi

“Dijitalleşmeyle birlikte dini bilgi, kıstas olmaksızın bireylerin kendine uyarlayabildiği ve yayabildiği bir bilgi türü haline geldi. Dijital platformlar dini, sahih kaynaklardan kopuk, şahsi görüş ve zanlarla ‘sanı bilgisi’ olarak servis ediyor. Dijital dünyada izlenir ve beğenilir olma kaygısı, dinin özünde var olan ihlas, doğruluk, samimiyet gibi özellikleri değersizleştiriyor. Dinlerin kutsal kabul ettikleri inanç, bilgi, değer ve semboller, din dışı dünya tarafından sanal ortamda eleştiri malzemesi yapılabiliyor. Aynı dinin içinde farklı söylemler ortaya çıkıyor ve bunlar çatışmaya dönüşüyor.”

İnsanın düşünce dünyası ve gündelik hayatı, dijital teknolojilerle birlikte yepyeni boyutlara ulaştı. Yine bu yeni çağda post-modern toplum, küreselleşme, çok kültürlülük, hiper gerçekçilik gibi kavramlarla yapılan sosyolojik tartışmalar hız kazandı. Din ve sekülerleşme tartışmalarına ila-

ve olarak bugün, teknolojik gelişmelerin dine etkisi, dini hayatın teknoloji karşısında nasıl şekillendiği gibi konular tartışılmaya başlandı.

Teknoloji, insan hayatının her alanına dâhil olan mesaj ve bilgilerin üretilmesi, saklanarak biriktirilmesi, zaman ve mekân farkını ortadan kaldırarak insani ve toplumsal faaliyetlerin güncellenmesi gibi fonksiyonları yerine getiren iletişim sisteminin adıdır. Teknolojik gelişmelerin eşlik ettiği kurulu dünyada iletişim araçları ve imkânları, insani ve sosyal gerçekliğin yeniden inşasında belirleyici bir rol oynuyor. Matbaa, radyo, TV ve dijital teknolojiler gibi her bir icat, dini ve gündelik hayatımızda değişimi ve dönüşümü de beraberinde getiriyor.

Medya araçları dolayımında, insanın varlık alanıyla ilişkisi her gün yeniden kurulmakta, hızla değişen dünyada insanın değişmez kabul ettiği inanç ve değerler arasında uzlaşmaz ilişki görülmektedir. Modern çağda yaşanan teknolojik değişimler, dinin tabiatında derin bir değişiklik meydana getirmiştir. Dini topluluklar kendi içlerinde yeni teknolojileri hayat tarzlarına uygun hale getirmek için bazı yönlendirmeler yapmaktalar. Peki dini toplulukların medya araçlarını kullanma konusundaki tavır ve alışkanlıklarını, olumlu ve olumsuz farklılaşmalarını nasıl değerlendirmek gerekir? Tekno-bilimsel gelişmeler, doğrusal bir ilerlemeye sahip olduğuna göre değişen iletişim araçları ve medya ortamlarında dolaşıma sokulan dini içerikler, gelecek zamanları nasıl şekillendirecek?

Dijitalin temel karakteristiği, yakınsama ve interaktif özelliğe sahip olmasıdır. Öne çıkan bu özellikler, iletişim imkânlarını hem nicelik hem nitelik olarak değişime uğratarak, iletişimin kalitesini ve miktarını artırırken, yer ve zaman sınırlamasını da ortadan kaldırır. Kişi geleneksel

formda alıcı ve pasif pozisyonda iken, medyanın interaktif özelliği sayesinde aktif duruma gelmiş, kaynaklara erişerek içeriğe müdahale etme imkânına kavuşmuştur. Dijital mecraların güç, popülerlik, etkileme kabiliyeti gibi özelliklerinden yararlanan medya dindarları, farklı medya organları ve dijital platformlar kanalıyla dini bilgiyi, asıl metnin ve otoritenin dışında şahsi anlamlar ve yorumlarla ele almaktadır. Bu durum öncelikle dinin farklılaşması ve çoğulculuşmasını beraberinde getiriyor. Ayrıca ihtiyaç duyulan en temel insani özellikleri dine bağlamak suretiyle öne çıkartan dini hareketler, dijital dünyada dini tartışmaları hızlı, kolay ve kontrolsüzce sürdürüyor. Bununla birlikte dijital dünyada izlenir ve beğenilir olma kaygısı, dinin özünde var olan ihlas, doğruluk, samimiyet gibi özellikleri değersizleştiriyor. Dijital platformlar dini sahih kaynaklardan kopuk, şahsi görüş ve zanlarla “sanı bilgisi” olarak servis ediyor. Dinlerin kutsal kabul ettikleri inanç, bilgi, değer ve semboller, din dışı dünya tarafından sanal ortamda eleştiri malzemesi yapılabiliyor.

Dijital çağda en önemli sorunlardan biri de, dinlerin hakikat iddiasının izafeleşmesidir. Aynı dinin içerisinde farklı söylemler şüpheyi, akli, yorumu veya sihri merkeze alarak din ve hayat arasındaki dengenin kurulmasını zayıflatıyor. Geldiğimiz noktada, dijital mecralarda dolaşan dini anlatı ve yorumları test edebilecek, aslına uygunluğunu sorgulayabilecek ve düzeltebilecek otoritenin olması zaruridir. Aksi takdirde din, toplumdaki talep ve ihtiyaçlara göre şekillenir.

YABANCI DEVLETLER, MEDYA KURULUŞLARI VE TÜRKİYE İLE İLGİLİ DEZENFORMASYON POLİTİKALARI

İSMAİL ÇAĞLAR

Akademisyen, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

“Dijital mecraların doğru bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmadığını, aksine ana akımı kontrol eden hakim paradigma, sermaye ve siyasi güç odakları tarafından kontrol edildiğini, başlarda özgürlük anlamına gelen denetimsizliğin, aslında geniş bir manipülasyon imkanı sunduğunu görüyoruz. Bugün dijital medya, seçim süreçlerinin yönlendirilmesinden karakter suikastına ve siber zorbalığa kadar pek çok şeyi denetimsiz bir güç olarak gerçekleştiriyor.”

20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve en önemli iletişim araçlarından biri haline gelen medya, bu yüzyılda dijitalleşmenin yükselişi ve küreselleşmenin etkisiyle yeni bir boyut kazandı. Küreselleşmenin, sınırları ortadan kaldıran ortak bir yaşam alanı sunması, medya alanındaki yeni

gelişmeleri tetikledi. Bu değişimlerin en bariz hali, devlet kanallarının ve özel medya kuruluşlarının, ulusal yayın politikasından uluslararası yayın politikasına geçmesidir. Medya kuruluşlarının yayın politikasındaki bu değişim, küresel ölçekte siyasi, ekonomik ve sosyolojik gelişmeleri de beraberinde getirdi.

Özellikle 2000 sonrası dönemde, dijitalleşmenin etkisiyle medya sektöründeki yeni yapılanmaya paralel olarak, Türkiye’de de büyük değişimler yaşandı. 2002 yılında demokratik seçimlerle iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ile birlikte Türkiye’de yeni bir dönem başladı. 2000’li yılların erken döneminde Avrupa Birliği yolunda atılan ciddi adımlar, siyasette olduğu kadar, medya kuruluşları üzerinde de gözle görülür bir değişimi beraberinde getirdi. 2000’ler öncesi tekelleşme ve oligopolleşme eğilimindeki medya organları, 2000 sonrası dönemde, dijitalleşme ve internet haberciliğinin yükselişiyle birlikte, çoksesliliğe doğru evrildi. Türkiye, medya sahipliği noktasında başlayan bu çeşitlenmeyi uzun yıllar sürdürdü. Dijitalleşmenin ve internet haberciliğinin yaygınlık kazanmasıyla da “çok sesli” bir medya ortamını başarılı şekilde tesis etti.

Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin çıkarları önünde bir engel olarak görülmeye başladığı bu dönemde Türkiye, kendi çıkarları etrafında, iç ve dış politikada cesur adımlar attı. Bu dönemde uluslararası medya kuruluşları, Türkiye’yle ilgili özel dosyalar ve haberler hazırlamaya başladı. Dünyaya seslenen birçok uluslararası medya kuruluşunun, bölgesel konularda Türkiye’yi dikkate alarak haber yapma sürecini, birçok uluslararası medya kuruluşunun Türkiye’de ofis açma girişimi takip etti. Her ne kadar çoğunun Türkiye’nin ulusal, milli ve güvenlik çıkarlarına karşı haber servis ettiği görülse de bu durum, Türkiye’nin

uluslararası arenada etkili bir konumda olduğunu işaret etmektedir.

Medyanın doğru ve güvenilir içerik üretmesi, haberciliğin en temel etik ilkelerindedir. Medya araçlarının hitap ettiği kesim genişledikçe, doğru haber üretme ve bilgi verme konusunda aldıkları sorumluluk artmaktadır. Özellikle 17-25 Aralık ile başlayan ve Gezi Parkı Şiddet Eylemleri, 15 Temmuz Darbe Girişimi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş, Barış Pınarı, Zeytin Dalı, Afrin ve Mümbiç operasyonlarıyla devam eden süreçlerde, açık şekilde görüleceği üzere uluslararası medya kuruluşlarının, nesnellikten uzak, siyasi tavırla habercilik yaptığı ve bilgi verme amacından saparak dezenformasyon ve manipülasyona yöneldiği bir tablo ortaya çıktı. Türkiye, son 20 yılda dünya sahnesindeki rollerinin artmasıyla, birçok devletin diplomatik ve politik baskılarına maruz kaldı. Devletlerin, Türkiye'nin bölgedeki en önemli aktörlerden biri haline gelmesi konusundaki rahatsızlığı, uluslararası medya araçlarının ana gündemini teşkil etti.

Medyanın kamusal katkıya dair bir dizi olumlu kanaat vardır. Ancak medyanın sadece iyi taraflarına bakarsak, manipülasyon yapan bir güç olduğu gerçeğini göremeyiz. Özellikle dijital medyada manipülasyon çok daha güçlü bir etkiye sahiptir. Bu mecralar önceleri bir tür özgürlük alanı olarak kurgulanmıştı. Ana akımda kendisine yer bulamayan seslerin dijital mecralarda özgürce var olabileceği söylenmişti. Pek çok akademisyen “vatandaş gazeteciliği” perspektifiyle bu mecranın özgürleşme imkânı sunabileceğini düşünmüştü. Ancak geldiğimiz noktada dijital mecraların doğru bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmadığını, aksine ana akımı kontrol eden hakim paradigma, hakim sermaye ve siyasi güç odakları tarafından kontrol edildiğini, başlar-

da özgürlük anlamına gelen denetimsizliğin, aslında geniş bir manipülasyon imkanı sunduğunu görüyoruz. Dijital medya, seçim süreçlerinin yönlendirilmesinden karakter suikastına ve siber zorbalığa kadar pek çok şeyi denetimsiz bir güç olarak gerçekleştirmektedir.

DEVLETLERİN DİJİTAL DÜNYAYA YAKLAŞIMI

DR. ALİ TAHA KOÇ

Cumhurbaşkanlığı Dijital Ofis Dönüşüm Başkanı

“Yarının rekabetçi ekonomisinde güçlü biçimde var olabilmek, zamanın getirdiklerini doğru yorumlayan ve hızlı kararlar alarak uygulayan bir yönetim anlayışıyla mümkündür. Bilgiyi işleyen, aynı zamanda bilgi de üretir. Yapay zeka, bilgiyi üreten ve dönüştüren bir güç olarak yarının bilinmeyen manipülasyon aracıdır. Verinin tekelleşmesi gelecekte dijitalleşmenin en büyük zaafı olacaktır. Verinin değere dönüşmesi ise ancak milli teknoloji hamlesiyle gerçekleştirilebilir.”

21. yüzyılda akıllı makinaların, nesnelerin internetiyle bağlanarak otonomlaştığı ve hayatın her aşamasında üretilen büyük verinin yapay zekâ algoritmalarıyla yorumlandığı; üretim, ulaşım ve tüketim yöntemleriyle birlikte sosyolojik hayatın yeniden şekillendiği bir dünyaya adım attık. Bu dönüşümün temelinde, dijital teknolojiler alanındaki gelişmeler yatıyor. Bu sebeple dijital dönü-

şüm denildiğinde akla ilk gelen, teknolojik değişimin hızıdır. Ancak dijitalleşmeden asıl anlamamız gereken teknolojiyle birlikte insanların düşünme, davranma ve iş yapış şekillerindeki dönüşümdür. Bu dönüşüm esasında insanın aklı ile en tepede yer aldığı, bünyesinde nesnelere internetten tutun da büyük veriden yapay zekâya kadar bütün yenilikçi teknolojileri barındıran; iş süreçlerinde, eğitim alanında ve mesleklerde köklü değişiklikleri beraberinde getiren, bütüncül bir dijitalleşme sürecidir.

İçinde bulunduğumuz dijital dönüşüm sürecini diğer devrimlerden ayıran farkları bilmeden, dijital dönüşüm kavramını tam olarak anlayamayız. Nedir bu fark? Verinin tüm dünya dengelerini değiştirebilme gücüdür. Veri miktarı o derece büyüktür ki insan artık ancak geliştirdiği teknolojilerle bu veri yığınına işleyebilir ve yorumlayabilir hale gelmiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın en kıymetli değeri haline gelen verinin, yarının dünyasını nasıl şekillendirdiğini anlamadan, toplum nezdinde dijitalleşmenin idrakini beklemek mümkün değildir. Verinin önemini toplumun her kesiminin anlayabileceği bir dille anlatmak adına, “Veriniz kömür olsa bile doğru sınıflandırılarak işlendiğinde elmasa dönüşebilir.” diyoruz.

Yapay zekânın olmazsa olmazı yani can suyu veridir. Yapay zekâ, veri paylaşımı ve veri ekonomisi, bundan sonra dünya gündeminin ön sıralarında yer alacaktır. 21. yüzyılda dönüşüme yapay zekâ öncülük edecek ve verinin değere dönüşmesi ancak milli teknoloji hamlesiyle mümkün olacaktır.

Günümüzde veri, mekândan bağımsız dijital dünyanın ekonomik bir değeri haline gelmiş durumdadır. Büyük veri sadece depolanan veriden ibaret değildir. Nesnelere internetiyle kullandığımız bütün teknolojik aletlerin sensörlerinden toplanan verilerin, anlık olarak iletildiği ve bü-

yük verinin parçası haline geldiği bir dünyadan bahsediyoruz. Bilgiyi işleyen aynı zamanda bilgiyi üretir. Yapay zekâ bilgiyi üreten ve dönüştüren bir güç olarak yarının bilinmeyen manipülasyon aracıdır. Verinin tekelleşmesi konusu, gelecekte dijitalleşmenin en büyük zaafı olacaktır. Kullanıcı verilerinin manipüle edilip bir silah gibi kullanılması, çağımız için en büyük tehdittir.

Dijital dönüşümün kamudaki amacı ise devletin vermesi gereken hizmetlerin daha hızlı, etkili ve verimli sunulmasını sağlamaktır. Çünkü dijitalleşmenin getirdiği imkânlar kullanılarak sunulan kamu hizmetlerinde, vatandaşla etkileşime girilerek kullanıcı deneyimlerinin hizmet sunumuna yansıtıldığı bir döneme girmektediriz.

193 ülkeyi kapsayan, Birleşmiş Milletler e-devlet gelişmişlik endeksindeki en iyi performansı sergileyen 15 ülkenin, e-yönetişim modelindeki 4 temel prensipten bahsetmek istiyorum. Bu prensiplerden birincisi ülkelerin, kurumsal üst seviyelerine bağlı olarak çalışan ve rapor veren güçlü yapılarının olduğudur. İkinci prensip, tüm çalışmaların tek çatı altında koordine edilmesidir. Üçüncü prensip ise kurum içi koordinasyonu sağlayacak ve merkezi politikaları aktarabilecek kılcal damar dediğimiz yapıların oluşturulmasıdır. Dördüncü olarak da artan veri hacmi ve bilgi güvenliği doğrultusunda, kurumsal olarak teknik birikimin sağlandığı yapıları görüyoruz.

Yarının rekabetçi ekonomisinde güçlü biçimde var olabilmek, zamanın getirdiklerini doğru yorumlayan ve hızlı kararlar alarak uygulayan bir yönetim anlayışıyla mümkündür.

MİSENFORMASYONDA SÖYLEM ANALİZİ: İSLAM KARŞITLIĞI

ZELİHA ELİAÇIK

Araştırmacı, SETA, Brüksel

“İslamofobi, dünyada bir ideoloji olarak güçleniyor ve yaygınlaşıyor. Bu ideolojinin araçları, taşıyıcı söylemleri ve dezenformasyon gibi tahrif edici bir gücü var. İslamofobi ideolojisinin taşıyıcı aktörleri medya, akademi, siyaset, İslam karşıtı söylemler, kitle iletişim araçları ve köklü mekanizmalarla dolaşıma sokulan hikâyelerdir. İslam, seküler referanslara sahip Batı için, Batı'nın ötekisidir ve uzlaşının dışında kalmıştır. Müslümanların her durumda içinde bulunduğu bu hikâyede özne konumunda olabilmesi için, Türkiye'nin kendi medya araçlarını ve söylemlerini üretmesi gerekmektedir.”

İslam karşıtlığı ya da İslam düşmanlığı olarak farklı şekillerde çevrilen İslamofobi, tartışmalı bir kavram olmakla birlikte, Müslümanlara ve İslam'a yönelik nefret söylemlerini, hatta eylemleri-

ni içeriyor. “İslamofobik terör” de yine tartışılan ve gündemde tutulan kavramlardan biridir.

Müslümanları hedef alan, ötekileştiren ve buldukları toplumda farklılaştıran bir paradigmadan bahsediyoruz. İslamofobi aslında bir ideolojidir. Irkçılık ile İslam düşmanlığının araçları, paradigması ve argümanları birbirine benzer özellikler taşır ve hiçbirinin rasyonel tutarlılığı yoktur. Nasıl ki beyazların siyahilerden, Batılıların Doğululardan üstünlüğüne dair rasyonel bir gerekçe olmamasına rağmen bu algı daima güncel tutulduysa, aynı şekilde İslam karşıtlığı ve düşmanlığı da Batı’da her daim geçerliliğini korumuştur.

Avrupa’da İslam karşıtlığının Müslümanların en az olduğu bölgelerde yükseldiğini görüyoruz. Mesela Almanya örneğinde, Müslümanların hatta yabancıların en az yaşadığı Doğu Almanya’da İslamofobi hareketi daha yoğun ve hızlı bir şekilde büyüyor. Bu da bize meselenin aslında gerçeklerle değil, bir hikâyeyle ve söylemle ilgili olduğunu gösteriyor. Oldukça üstenci bu söylemin taşıyıcıları ve araçları vardır. En önemli araç da kitlelere ulaşma noktasında medya ve dezenformasyondur. İslam düşmanlığı aslında sahadan söyleme değil, söylemden sahaya doğru yürüyen bir ideolojidir.

Söylemler bireyleri aşan eylemlerdir. Öncelikle bir ifadenin söylem olabilmesi için, arkasında bir ideolojinin ve bir paradigmanın olması, bunun bir sosyal grup tarafından benimsenmesi ve belli araçlarla kamuoyuna mal ediliyor olması gerekir. Söylemin taşıyıcı aktörleri arasında medya, akademi, siyaset, entelektüeller ve hukuk vardır. Bu söylemler belli mekanizmalarla ve taşıyıcılarla devreye sokulur ve söylemlerin bazen tahrif edici, bazen inşa edici özellikleri bulunur. Her söylem, güçle ve iktidar alanıyla ilgili bir

eylemdir. Söylemlerin kurumları, kavramları ve tanımları vardır. Bir söylem ortaya koyulunca doğrudan bir eylem anlamına gelir.

Söylemin inşa etmek ve tahrif etmek gibi iki temel işlevi vardır. Dezenformasyon, söylemin tahrif etme özelliğiyle ilgilidir. Tahrif edici söylemde, bir gerçek ya genelleştirilir ya da belli siyasi hedefler doğrultusunda saptırılır. Diğer yandan “Avrupa İslamı” veya “Fransa İslamı” gibi kavramlarla belli bir İslam anlayışının dolaşıma sokulması da inşa edici söylemdir.

İslam karşıtı söylemler, kitlesel iletişim araçları ve köklü mekanizmalarla dolaşıma sokulan hikâyelerdir. İslam düşmanlığını bilgi eksikliği ile ilgili bir sorun olarak algılamak yanılgıdır. Müslüman temsili doğru yapılırsa, İslam doğru anlatılır ve anlaşılırsa İslam düşmanlığı olmayacak tezi gerçekçi değildir. Bu, bilgiyi üreten ve söylemi kuran kurumları göz ardı eden, çok yüzeysel ve kolaycı bir kabuldür. Söz konusu kabul doğru olsaydı, oryantalistlerin İslam’ı çok seviyor olması gerekirdi.

Paradigmalar açısından bakmazsak meseleyi anlayamayız. Batı medeniyetinin bazı uzlaşma noktaları vardır. Belli konular üzerinde uzlaşmaların olduğu homojen ve bütüncül bir yapı görülür. Bunun dışında kalan aktörler ve meseleler, ötekileştirilir ve düşman öge haline getirilir. Bugün Batı’da seküler pagan paradigmanın dışladığı bir İslam ve Müslümanlık resmi vardır.

Tanımlar politik eylemlerdir ve çok önemlidir. Almanların “tanımlama üstünlüğü” kavramı bu açıdan dikkate değerdir. Batı’da şu an hakim paradigma, seküler bir paradigmadır. İnsan aklını merkeze alan, Tanrı’yı kovmuş, seküler süreçlere entegre edilmiş bir din anlayışı hakimdir. Referanslar, seküler referanslardır. Mesela domuz eti yeme-

meyi vejetaryen olmakla gerekçelendirmek kabul gören bir argümandır. Bu sizi ötekileştirmez çünkü söz konusu tercih, seküler bir farklılıktır. Ancak gündelik hayatı tanımlayan ve referansı ilahi olan İslam, Batı'da bir dini tercih olarak kabul görmez.

Her durumda bu hikâyenin bağlamında kalan Müslümanlar, bazen itiraz ile bazen de savunmacı reflekslerle tepki veriyor. Ancak İslamofobi ile mücadelede tepki vermekten daha fazlasına ihtiyacımız var. Medya araçlarında, akademi ve politik düzlemde bağımsız özne olabilmek için öncelikle kendi hikâyemizi ve söylemlerimizi oluşturmak zorundayız.

DİJİTAL OKURYAZARLIK

PROF. DR. NİLÜFER PEMBEÇİOĞLU

Akademisyen, İstanbul Üniversitesi

“Dijital dünya reklamları, haberleri, dizileri, paylaşımları, sohbet odaları ve sosyal medyası ile kadınları daha çok içine alan bir yapıya sahip görünmektedir. Bu bağlamda kadınların siber zorbalıktan, şiddetten ve diğer zararlardan korunabilmeleri için, dijital medya okuryazarlıklarını üst düzeye çıkarmaları gerekmektedir.”

Dijital kavramı, gün geçtikçe zenginleşen ve daha fazla kavram alanını içine katan bir yapı sergilemektedir. Önceleri “analog” kavramının karşıtı olarak, sayısallaşma şeklinde gündeme gelen dijitalleşme, daha sonra yapay zekâyı, hareketliliği, sanal ve artırılmış gerçekliği de içeren devasa bir çalışma alanına dönüşmüştür. Nesnelere iletimini aracılığıyla birbirinden haberli, sistematik ve organize olarak çalışan, farklı birimleri içeren bir kavram alanından söz edilmektedir. Bugün dijital teknoloji akıllı evler ve arabalar, e-devlet, e-ban-

ka, e-kimlik gibi uygulamaları da kapsayan, yaşam alanına daha fazla hükmeden bir güç konumundadır.

Geleneksel bakış açısına göre alfabeyi bilen, kalemle yazı yazabilen, okuyan ve okuduğunu sesletebilenler, okuryazar kabul edilmekteydi. Sonra mağara resimlerinin, sestene ve yazıdan önce ortaya çıktığı bulguları. Dilin sembolik anlatıma, yaşamın estetiğini kavrayışımıza, kendimizi ve toplumu alımlayışımıza etkisi büyüktür. Dil ile düşünüyoruz, düşündüğümüz ya da düşleyebildiğimiz bir yaşamı kurguluyor ve var ediyoruz. Okuryazarlık kavramı da, tıpkı dijital kavramı gibi gitgide genişleyen ve yaşamın her yanına yayılan bir içerik oluşturmaktadır. Günümüzde temel okuryazarlığın yanında görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, e-okuryazarlık, teknoloji ve bilgisayar okuryazarlığı gibi okuryazarlık türlerinden söz edilmektedir. Daha da özelleştirmek gerekirse, bunlara etik okuryazarlık, network okuryazarlığı, kültürlerarası okuryazarlık ve 21. yüzyıl vatandaşlık okuryazarlığı da eklenmektedir.

Dijital okuryazarlık konusunun, kadınlar ve çocuklar ile daha fazla bağlantılı olduğunu düşünebiliriz. Çünkü her ikisinin de ekrana maruz kalma oranları, erkeklerden daha fazladır. Kadınların dijital ortama katılımı ve dijital okuryazarlık oranı da erkeklerden daha fazladır. Medyada, haberlerde, magazinde, esprilerde, karikatürlerde, durumsal komedilerde ve hatta sinema filmlerindeki tek tipleştirme-lerde kadın bilmeyen, anlamayan, yanlış yapan ve edilgen rollerde konumlandırılmıştır.

Günümüzde dijital dünya reklamları, haberleri, dizileri, paylaşımları, sohbet odaları ve sosyal medyası ile kadınları daha çok içine alan bir yapıya sahip görünmektedir. Bu bağlamda kadınların siber zorbalıktan, şiddetten ve diğer

zararlardan korunabilmeleri için, dijital medya okuryazarlıklarını üst düzeye çıkarmaları gerekmektedir.

Bilgiyi ekrandan almakla çevremizdeki bir insandan almak arasında önemli farklar vardır. Çünkü bilgi, başka bir bilgi ile karşılaştığı ve onunla bütünleştiği zaman, bir öğrenmeye dönüşür. Ancak dijital dünya bilgiyi üzerimize adeta bir kum gibi boşaltıp, içerisindeki inciyi bulmamızı istiyor. Manipülatif bilgiler arasında gerçek bilgiye ulaşabilmek için, iyi bir dijital okuryazarı olmamız gerekiyor.

TEKNO-DİJİTAL DÜNYADA GENÇLER İLE YÜZLEŞMEK

PROF. DR. EROL GÖKA

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri
Anabilimdalı

“Gençler artık aile, okul ve sosyal ilişkiler vasıtasıyla değil, dijital mecralar kanalıyla öğreniyorlar. Bu durum hoşgörüsüzlük ve empati eksikliğinin yanı sıra ideoloji, fikir, marka gibi birçok alanda fanatikleşmeye sebep oluyor. Erkek çocuklarda artan dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu ve obezite sorunları da dijital yaşam tarzından bağımsız değil. Bilimsel verilere göre, erkek öğrencilerin okul başarıları düşüyor. Kırılgan ve ürkekler. Geç olgunlaşma gösteriyorlar. Genç erkekler artık çalışmak istemiyorlar. Başkasına bağımlı olmayı, toplumsal bir başarısızlık değil başarı olarak gören, okumaktan, çalışmaktan vazgeçmiş, amaçsız ve sosyal becerileri düşük genç erkeklerin sayısı giderek artıyor.”

Yeni bir dünyanın başlangıcındayız. *İnternet ve Psikolojimiz* adlı kitabımda sunilik, sanallık,

haz ve hızın önem kazandığı, mühendislerin araçsal aklının bütün pratik aklı belirlediği, gelenek ve felsefeden uzaklaşan, biyoteknoloji ile genetik müdahalelerin imkân dâhiline girdiği, mahremiyet ve ben hissini büyük dönüşüm geçirdiği hunhar bir yeni dünya tanımı yapmıştım.

“Gençler dijital dünyanın yerlileri, yetişkinler ise muhacirleridir.” önergesi pandemi dönemiyle birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Değiştirmemiz gereken ilk ezberlerden birisi bu. 2020 yılı itibariyle başlayan bu yeni dünyada yetişkinler de artık dijital dünyanın yerlileridir.

Meslek hayatım, yetişkinlerin karşısında gençleri savunmakla geçti. Yetişkinlerin gençlerle ilgili önyargılarına siper olmaya çalıştım. Fakat pandemiyle birlikte hızlanan dijitalleşme sürecinde, gençlerimiz gerçekten de kötüye mi gidiyor diye kaygılanmaya başladım. Gençlerin dijital dünyada nasıl sorunlar yaşadığını araştırdım. Şimdiye kadar gençleri, kuşak kavramıyla anlamaya çalışan bütün teorilere karşı durdum. Ancak son 10 yıldır kuşaklardan bahseden çalışmalar beni de ilgilendirmeye başladı. “App Kuşağı” olarak ifade edilen -application kelimesinin kısaltılmışı- bu kavram, bilgi dünyaları ellerindeki akıllı cihazlar olmuş ve mühendislerin bulacağı uygulamalara umut bağlamış olan gençliği anlatıyor.

Bütün bilgi dünyasını akıllı cihazlara bağlamanın, psikolojimizi nasıl olumsuz etkilediğini inceledim. Elindeki akıllı cihazların ve uygulamaların tüm vaktini aldığı, sosyal ilişkilerden kazanabileceği insani özellikleri giderek yitirmeye başlayan, empatiden uzaklaşan, fanatikleşen, ideolojilere tutunan ve hayatın uzağına düşen bir gençliğin geldiğini ifade ettim. Üstelik bu gençlik sanıldığı gibi özgürlüğüne düşkün değil. Belki de dünyanın gördüğü en uyumlu ve itaatkâr, ürkek, çekingen ve mutsuz bir genç-

likle karşı karşıyayız. Bu gençlerin özgürlük alanı dijital erişimle sınırlı ve ebeveynleri de “helikopter ebeveyn” olduğundan, benlik ve özgürlük farkındalıkları zayıf. Müzik grubu, takım veya bir markanın fanatığı olmaya son derece yatkınlar. Başka kültürleri öğrenmek istemiyorlar. Dijital uygulamalar sayesinde yapabildikleri ve küçük çevreleri onlara yetiyor.

Philip Zimbardo *Bitik Erkekler* kitabında, “Teknoloji erkeklığı nasıl sabote etti?” sorusunu soruyor. Zimbardo, eğitimdeki büyük hayal kırıklığını ve iş dünyasında erkekler aleyhinde ortaya çıkan gelişmeleri, artık erkeklerin çalışmak istemediğine kanıt olarak gösteriyor. Modern politik ve ekonomik yaşamın daha çok kadınların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurduğunu söylüyor. Görünen o ki, teknomedyatik dünya ve dijitalleşme, erkek olmanın rollerini de işgal etti ve erkekleri işlevsiz hale getirdi. ABD’de yapılan bir araştırmaya göre, son 10 yılda erkek öğrencilerin okul başarıları ciddi ölçüde düştü. Genç erkekler çalışmak istemiyor ve iş sahibi olmak adına çaba göstermiyorlar.

2000–2010 yılları arasında Amerikan gençleri arasında iş gücüne katılım oranı %42 oranında azaldı. 20–24 yaş arası işçi erkek sayısı %17 düştü. Buna karşın ABD’deki 25–34 yaş arası erkek işsizliği 1970 yılındaki oranın iki katından fazla. İtalya, Fransa, İspanya, Japonya gibi ülkelerin işsiz erkek sayısında 5 kat artış görüldü. OECD kayıtları, genç erkeklerde küresel işsizlik oranınının 1970’te %2 iken, 2012’de %9’a çıktığını, yani dünya çapında milyonlarca genç erkeğin çalışmıyor olduğunu gösteriyor. Tüm dünya başkasına bağımlı olmayı, toplumsal bir başarısızlık değil başarı olarak gören erkek kitlesiyle karşılaşmaya başladı. Yine son yıllarda erkeklerin yeni utangaçlık tipinden bahsediliyor. İnsan ilişkilerindeki bilgileri, uygulamalar ve

sanal ortamlarla sınırlı olduğundan, gerçek sosyal hayatta ne yapacaklarını bilmiyorlar ve “sosyal fobik” olarak davranıyorlar. Birçoğu yüz yüze iletişimin diyalog dilini dahi bilmiyor. Oyun, alkol, madde bağımlılığı ve pornografi, dijital dünyanın genç erkekler dünyasına kattığı diğer sorunlar. Bağımlılık, sürekli yenilik ve uyarılma ihtiyacı bir tür “uyarılma bağımlılığı” şeklinde ortaya çıkıyor. En utangaç gencin bile başkalarıyla asenkronistik iletişim kurmasını kolaylaştırıyor.

Sonuç olarak da okumaktan, çalışmaktan vazgeçen, amaçsız ve sosyal becerileri düşük genç erkek kitlesi genişliyor. Ergenlik uzuyor. Genç erkekler, kendi ailesini kurmak ve belirsizliklerle dolu dünyaya girmektense, evde ailesinin güvenli sınırları içinde kalmayı yeğliyorlar. Gençlerin flört ilişkilerinin de bu dönemde azaldığı belirtiliyor. Genç erkekler, gerçek hayatın içinde sosyal becerilerini arttırmaktansa, sanal dünyalarında olmayı veya hemcinsleriyle küçük gruplarda vakit geçirmeyi tercih ediyorlar. Böylece aşırı erkeklik belirtileri göstermelerine rağmen kadın erkek ilişkilerinde zayıf “sosyal yoğunluk sendromu” ortaya çıkıyor. Erkek çocuklarında artan dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu ve obezite sorunları da dijital yaşama tarzından bağımsız değil.

